

Paremiás selectas. Un manuscrito bonaerense (1956) de Vicente Llópiz Méndez

Xesús Ferro Ruibal e Cristina Veiga Novoa

Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades

1. O autor e o seu galeguismo

Vicente Llópiz Méndez (1896-1965) naceu en Olavarría (Arxentina) de familia ferrolá, oriúnda de Manises, que regresou a Ferrol cando el tiña dez anos. Axiña destacou por ser persoa inqueda politicamente e por unha especial habilidade para o debuxo. Amigo de Franco na adolescencia, compartiu con el, segundo relatos familiares, algunha malleira que os compañeiros lles deron pola súa filoxermanía durante a I Guerra Mundial. Formouse militarmente en Zaragoza e despois escolleu o tranquilo corpo de Intendencia. Tivo o seu primeiro destino en Ferrol e de amigos sacerdotes, avogados e dos seus soldados foi recibindo e coleccionando refráns galegos e palabras galegas. De todo canto lle resultaba sorprendente pedía definición e contextos de uso ós seus informantes. Destinado a León, casa con María González Laurín. O levantamento de 1936 colleuno publicando en Madrid un *Diccionario Castellano - Gallego* que aspiraba a chegar ás 40.000 entradas e que quedou interrompido na voz *agarraderas* (LLÓPIZ 1935-1936). Durante boa parte da guerra 1936-1939 foi director dos Hospitais Militares da zona de Valladolid. Acabada a guerra, unha crise familiar (pola aparición dun fillo extramatrimonial que el reconece) arrédao da familia. Algunhas outras actividades acabárono separando tamén do exército (e nisto posiblemente influíu tamén o seu descontento político coa xestión que Franco e o Réxime fixeron da vitoria militar). Viviu os derradeiros anos en Barcelona, andaba detrás dos afiadores e cantos outros galegos topaba en Barcelona, anotando sempre palabras e refráns, e vía o celtismo como factor diferencial de Galicia (como revela o lema *Artabrum*, que escolleu para presentar en Buenos Aires este traballo) e a ese factor vincula, á moda da época, os ollos azuis (*Ollos azules en cara gallega sonche natureza* e engade como explicación que *representa el abolengo céltico* (503). Parece que nos últimos anos da súa vida (morreu en 1965) estaba convencido (e insistía nisto con amigos e familiares) de que era inevitable que Galicia acadase unha completa autonomía e, con ela, a prosperidade económica que unha historia infausta lle negara durante seculos. Un par

de probas hai neste manuscrito de que, para empuxa-la historia nesa dirección, chega a cometer unha certa prevaricación fraseolóxica ó incluír entre os refráns galegos unha frase sentenciosa de Manuel Lugrís: *Pobo que a súa verba esquece é treidor á natureza* (550), coincidente con outra tamén sospeitosa pero sen referencia de autoría: *O que deixa a verba galega por colle-la castelá, colle madrasca i-enxeita a sua nai* (474).

Debuxaba moi ben e a súa obra está en mans de familiares e amigos. A obra lexicográfica inédita está probablemente perdida. A obra fraseolóxica, verdadeiramente monumental, está inédita e hai anos que soñamos con vence-las dificultades que gafan a súa edición para a que ofrecemos *Cadernos de Fraseoloxía Galega*. Pode verse unha mínima pero significativa mostra dese *Refraneiro* inédito na revista *Paremia* (FERRO 1997), co que en 1955 gañara o Concurso de Refraneiros da Editorial Bibliófilos Gallegos (creada en 1949 por Filgueira Valverde e Sánchez Cantón). O xigantismo da obra facía comercialmente inviable a edición naquela época. En 1955 Llópez consegue que a Academia lle publique o primeiro fascículo (apicultura) no *Boletín de la Real Academia Gallega* (LLÓPIZ 1955) pero o seu nome aparece con erratas (*V. López M. Esperante*) e sospeitamos que a errata é unha encriptación intencionada: Llópez, un militar separado de exército e un home en situación familiar irregular, era nos anos cincuenta unha compañía non grata para calquera institución e, de feito, cando a propia RAG o fai Académico Correspondente (7.7.1957) a proposta de Leandro Carré, Bouza Brey e Vales Villamarín, expídeselle diploma pero na acta que preceptivamente se remite á policía non figura o nome del. Eran tempos moi difíciles para a disidencia e tamén o eran para as persoas próximas ó Réxime das que o Réxime mantiña desconfianza.

Vicente Llópez Méndez, persoa de vida con algún aspecto novelesco, foi un dos galeguistas descoñecidos por seren militares do lado insurxente. Este é tema que algún día se estudará ¹ e nel entrará tamén o xeneral mugardeés Beceiro que dedicou moitas horas de lecer no seu tempo de Gobernador Militar de Melilla a traducir ó galego nos anos 60 grandes obras da literatura universal, coma o Quixote, a Odisea, o Hamlet (de traducións castelás) e mesmo deixou escrito un pequeno pequeno diario literario en galego.

2. O manuscrito: estrutura, data, contexto e contido

O manuscrito que hoxe damos á luz con licenza do seu propietario, o Centro Galego de Buenos Aires, é un traballo menor (22 folios a unha columna) no que escolma 707 refráns (un 1,5% do total do *Refraneiro* inédito).

Os refráns aparecen ordenados alfabeticamente pero na fin ten unha engádegas que desfai esa orde. Para esta edición nós refundimos todo e reordenámolo alfabeticamente e, en consecuencia, resulta unha numeración diferente. O número que o refrán ten no manuscrito aparece nesta edición ó final trala indicación *Ms. Así [Ms.: 53]* indica que o tal refrán é o número 53 do manuscrito.

---

¹ Realmente xa hai algunhas importantes incursións de Rodríguez Fer (RODRÍGUEZ 1994), de Alonso Montero (ALONSO 1997) e de Núñez Seixas (NÚÑEZ 2006).

Distínguese este manuscrito bonaerense do *Refraneiro* grande e inédito non só pola diferenza de volume (706 refráns aquí contra máis de 40.000 alí) senón tamén porque aquí están organizados de forma alfabética e non ideolóxica, porque aquí poucas veces presenta variantes (só o fai nuns 20 casos) e porque aquí non as agrupa formando un grupo xerárquico, como adoita facer naquel, senón que as pon sucesivas e independentes ou, como moito, remite a elas polos seus números. Nalgúns casos ofrece aquí tamén paralelos noutras linguas.

Llópez non explícita os criterios con que escolmou os refráns para elaborar este refraneiriño. É posible que botase man dunha escolma que el tivese feita de moitos anos atrás, cando tiña menos refráns, pero o certo é que inclúe algúns refráns recollidos por el con posterioridade ó concurso de Bibliófilos Gallegos. Sabémolo porque o fallo do concurso dos Bibliófilos produciuse o 21 de marzo de 1955 e Llópez inclúe aquí un fragmento de cantiga dos maios de Vilagarcía dese ano (*Gastan as rapazas medias de cristal inda que na casa non quede un rial*: ref. 252) e outro refrán recollido do Faro de Vigo do mes de agosto *Na serra un día é un ano máis de vida*: ref. 376).

Nesta época Llópez estaba moi preocupado por ver publicado o seu refraneiro (do que xa debía ter algúns indicios negativos porque, como dixemos, manda un fascículo ó Boletín da Academia) e tamén por lle encontrar saída ó seu traballo lexicográfico inédito. Hai que sumar a isto que vive unha situación de certa penuria económica que se mitiga algo coas 12.000 pts. do concurso dos Bibliófilos Galegos e con estas *Pemias selectas*, que hoxe damos á luz, e coas que en 1956 consegue 5.000 (m/n arxentina) que corresponden ó Premio Castelao do Centro Galego de Buenos Aires. Alguén pode pensar que esas cantidades eran diñeiro naquela época, pero no mercado laboral da época os milleiros de horas que hai detrás dese traballo tiñan moito máis valor en moitos outros postos.

Pero lendo o pouco que conservamos da súa correspondencia, vese unha segunda penuria que el titanicamente pretende vencer: a de non ser ninguén. Non está queixoso de que persoas con menos horas de dedicación á cultura galega gocen de mellor consideración; está queixoso de non ter un paraugas (ou *ploro*, como lle chaman os refráns 193 e 263) que o protexa socialmente e que lle facilite os medios de traballo e publicación que considera merecer. O nomeamento en 1957 como Académico Correspondente en 1957 mitigará algo esta situación pero non impediu que morrese sen ve-la súa obra publicada e sen vence-lo dobre ostracismo político (perdera a confianza do Réxime e non conqueriu a da oposición). Escribiu cartas pedindo papel para escribir e, na desesperación, chegou a ofrecer á Real Academia Española traducilo seu Refraneiro ó castelán.

Este é o contexto do manuscrito bonaerense que editamos con cincuenta anos de retraso.

Este manuscrito menor e de ocasión ten características do *Refraneiro* maior: orixinalidade (Llópez recolle refráns que, en moitos casos, só el recolle), riqueza informativa (Llópez pregunta ós informantes o significado de palabras menos frecuentes ou de valores funcionais dos refráns cando algunhas desas dúas cousas non é transparente e isto é unha das riquezas do seu traballo).

Hai, coma en tódolos refraneiros bloques de indicios útiles para planifica-la actividade agropecuaria, coma *Moitas chorimas no toxo, moita broa polo forno* (348); *Moitas estrelas a coruscar, frío crúo vai entra* (349); *Nadal sin lúa, de cen que levas, pegureiro, quedarache unha* (380); *Nubeiros altos auga train no rabo* (429); *Si en maio rula a perdís, ano felís* (612); *Si súas por maio terás pan pra o ano* (623); *Xiada con brétema, logo neva* (690) ou os que marcan os diferentes intereses de labregos e mariñeiros, coma *Maio ventoso, para o labrego formoso e para o mariño penoso* (311). Non faltan os refráns que funcionan como mnemotecnia de calendario coma *San Marcos, aos cinco, maio* (604); *Si por sománs vas contando, trece meses ten o ano* (619) nin falta a alusión á emigración americana: *Non hai xénea galega que unha ponla n'América non teña* (412). Hai observacións de moito sentido común (*Non tanto pano de Holanda á mesa e máis porco na caldeira* (421) e hainas verbo das relacións home-muller, que non sempre cadran co tópico, coma *Na rúa, lobo bravo; e na casa, año* (375); *No lar onde a muller se asaña, o home non ten pau nin mans* (393); *O fume e a muller brava botan ao home dunha casa* (454); *O que a muller garda na casa val tanto como o que o home gana* (470); *Un home, de neno, é rei; e de mozo, capitán; de casado, pasa a besta e, de vello, queda en can* (658); *Verba leva nome de muller* (676). Pero o que sorprende é a proporción de refráns que falan de cogomelos nunha Galicia micófoba, coma *Choupín, cogordón, zaramela da rodela; para mín, para ti, para santa Madanela* (148); *Chover miúdo, bo tempo pra os tortullos* (149); *Da noite á mañá o zarroto naz* (150); *Nunha noite naz o zarrote* (436); *Por abril, zarroutas mil; e por maio, zarroutas a carros* (557) e, sobre todo, sorprende a proporción de refráns económicos que hai nun conxunto tan pequeno: *Gana máis o que máis vende.* (250); *Home de pouco ufizo, pouca gananza* (267); *Máis custa facerse rico que moito rico* (314); *Os cartos son como a i-auga, leva toda cras de soufas* (517); *Perdendo tempo non se gaña diñeiro* (546); *Quen naceu para rial, aunque entre pesos o poñas* (583); *Si queres saber o que custa o diñeiro, métete a pescador ou mineiro* (620); *Tanto val a marela como dan por ela* (631); *Tenda sin siara, nin regalada* (639); *Ti labrando e moendo i-eu mercando e vendendo* (643); *Todo non anda no ter e no querer, se non máis ben no saber* (649); *Vinte anos e vinte pesos duran pouco tempo* (681).

E, coma en tódalas coleccións, hai refráns que constitúen reflexións moi atinadas que non aparecen noutras coleccións: *Dixo a ira máis do que quería* (174); *Non lle dar creto a calquer nin queixarse sin razón, nin pedir o que han negar nin chorar polo que foi* (413); *Pra o xantar culler nunha man e garfelo na outra, e prá cea ca culler abonda* (568); *Quéimese a túa casa, mais que fume non saía* (575); *Si de cedo minte a semente, de serodio sempre* (611); *Todos nascemos ispidos, logo nos imos vistindo, uns con pano picote, outros con pano fino* (653); *Un día de obra, un mes de basoira* (657); *Vén a morte e non diz día* (671); *Verbas mainas, demos train nas raigañas* (677); *Zapateiro, dentes negros de tirar tanto cerol* (700).

Ende mal, a extraordinaria riqueza dos refraneiros de Llópiz queda mancada pola manipulación caprichosa que ocasionalmente e inexplicablemente fai dalgunhas palabras, aplicando regras que el inventaba no eido gramatical, como diremos nos apartados 3 e 5. Coidamos que lle facemos honor sinalando esas grallas menores e das que, en calquera caso, damos conta no aparato crítico, como é norma nesta revista.

3. A lingua do refraneiro

A pesar de que neste breve refraneiro son poucos os refráns para os que se indica a procedencia, a variedade de fenómenos fonéticos e de dialectalismos léxicos e morfolóxicos que atopamos en só 706 refráns confirman que as fontes son numerosas e diversas. Decidimos manter intacta esta riqueza fonética e dialectal así como, por coherencia, tódolos castellanismos e arcaísmos.

O léxico é rico, como procedente, na súa maior parte, da fonte limpa do uso oral, no que non faltan refráns que xogan coas palabras (*Á mala vivenda chámolle 'morrenda'*; 11) ou que manteñen vivas palabras que infrecuentes no uso e mesmo infrecuentes nos dicionarios, coma *agrelar* (*O home que sabe, logo agrela dos demais*; 460); *ataño* (*No ataño que ten buraco sempre se perde algún trago*; 391); *cerol* (*Zapateiro, dentes negros de tirar tanto cerol*; 700); *garfelo* (*Pra o xantar culler nunha man e garfelo na outra, e prá cea ca culler abonda*; 568); *güinchar* (*Demo non é porco e güincha*; 164); *intras* (*Amigo d'intras estou contigo*; 39); *iñarro* (*Galicia ten iñarros, mais tolos non*; *ploro* (*En abril, lama nas zocas e ploros a abrir*; 193); *romancar* (*Maio faino lourar e Santiago pono a romancar*; 305); *siara* (*Tenda sin siara, nin regalada*; 639); *soufa* (*Os cartos son como a i-auga, leva toda cras de soufas* (517); *taco* (*Berzas no bancal e nabos nun bon taco, xa tes xantar todo o ano*; 82); *tiscar* (*Onde entra a rella, logo tiscan ovellas*; 508); ou os que conservan un xénero másc. xa infrecuente (*Non ch'hai bon gado sen ferrán seitado* (404). Llópiz era moi consciente de que na fraseoloxía hai un tesouro lexicográfico e por iso define 51 palabras ² e 21 fraseoloxismos ³ o que significa que máis do 10% dos refráns teñen notas lexicográficas que fan transparente o refrán (transparencia que non existiría, en certos casos, sen esa nota, como acontece cos 37, 48, 90, 127, 203, 335, 540, 560, 568, 611, 669). Se a iso lle sumámo-los 46 refráns que conteñen algunha explicación do seu significado ou función, decatámonos de que, aínda que este manuscrito sexa menor para Llópiz, estamos ante un paremiólogo de categoría superior ó habitual: el non se limita a transcribir refráns que oíu senón que, cando pode haber algunha opacidade do significado ou do uso, pediu explicacións ós seus informantes e ofréceas ó lector, feito que o converte nun paremiólogo enciclopédico ademais de se-lo colector do conxunto paremiolóxico máis rico de Galicia.

---

² *abafo* (438); *aprovecer* (358); *argallo* (6); *arroleira* (253); *atolado* (85); *augaxa* (240); *axe* (78); *baldrugada* (491); *balduroso* (310); *baltrotar* (459); *bulló* (10); *cacho* (90); *chocallo* (666); *deligras* (688); *embodoar* (358); *ementa* (669); *esbarrifar* (618); *farna* (673); *ferrán* (404); *ferraña* (404); *gandaia* (459); *garoupa* (418); *gaveto* (253); *gorga* (606); *liñaceira* (571); *machada* (4); *marela* (42); *meda* (209); *milgrá* (175); *moinante* (235); *mourillán* (565); *muña* (532); *nacha* (399); *noca* (399); *pallugueiro* (675); *pegollo* (469); *pipiño* (392); *relear* (18); *remoa* (4); *remoedora* (667); *resío* (395); *siara* (639); *soalla* (673); *soterrado* (209); *tarallo* (669); *tortullo* (149); *tulla* (209); *valgada* (367); *zarrote* (436); *zarroto* (150); *zarrouta* (557).

³ *abaixar os alpurnos* (494); *andar á baltrota* (459); *andar á gandaia* (459); *andar xorda* [a galiña] (692); *asollar o diñeiro* (504); *bico lañado* (65); *bolerca de avelá* (679); *de nación* (169); *garabano do ceu* (618); *inverno muñeiro* (532); *ata-la escola* (559); *micar as cadelas* (124); *nai esgalmida* (381); *нено folecho* (381); *pallas millas* (537); *sol roxo* (105); *tenda de meia tixela* (638); *vaca chocalleira* (666); *viño teso* (59); *xente latarenga* (689); *xulio xuliado* (223); *zaramela da rodela* (148).

A xigantesca información de Vicente Llópez fai máis sorprendente que, nalgúns casos esporádicos, cometa manipulacións (esporádicas, non sistemáticas) que se observan aquí e mais no *Refraneiro*. A primeira é a de utiliza-la forma *ei* por *é* (3ª sing. pres. ind. de *ser*) cando esta leva o dativo de interese enclítico (*eiche*, *eille*). A segunda é utiliza-la forma *ai* por *ha* (do verbo *haber*) na perífrase *haber de* + inf. (*ai de levarlle*). A terceira é *daino* por *dao* (152,153). A cuarta é modifica-la colocación do pronome átono contrariando as normas gramaticais, quizais porque o galego que tiña na cabeza era o de Ferrol onde este fenómeno é máis frecuente en ambientes militares maioritariamente castelanfalantes. Neste caso marcámo-lo refrán antepoñéndolle dous asteriscos (**) e sinalando despois a forma correcta. Parécenos clara a manipulación nos 240, 334, 398, 416,451,502,505,507 e 521; caso diferente son algúns outros entre os que incluímos casos de cheísmo ⁴.

É infrecuente pero algunha vez inclúe inadvertidamente como refráns algunha locución (187, 344), algunha fórmula de profundo significado antropolóxico (159) ou non tanto (187), algún dialoxismo (334), algunha cantiga (20, 252), algún cantar ritual (148, 252), un trabalinguas probablemente axeitado do castelán (282) ou algunha frase sentenciosa de autor (*Pobo que a súa verba esquece é treidor á natureza* (de Manuel Lugrís Freire; 550) e outras quince máis ⁵. Unha vez inclúe un refrán probablemente castelán: *Tío que non dá, nin é tío nin é na* (645) e outro en latín escolástico: *Quod natura non dat, Sant-Iago non prestat* (592).

4. As referencias do manuscrito

Como dixemos, as fontes de Vicente Llópez son numerosísimas e ninguén antes dera axuntado tan inxente colección de fontes fraseolóxicas escritas (algunhas de case imposible localización hoxe) nin tivo ninguén tamaño cantidade de informantes directos. Isto verase con claridade o día que se edite o *Refraneiro* inédito e se estableza o listado exhaustivo das fontes. Lamentablemente perdéronse para sempre os seus ficheiros (ou, con certeza, unha boa parte).

Llópez ten tódalas trazas de citar de memoria en moitos casos, polo que aquí (e no *Refraneiro* inédito) hai dúas eivas: os títulos ou referencias das obras son sumarias e incompletas (e non sempre coincidentes) e, algunha vez, a cita fraseolóxica non é literal (quizá o caso máis chamativo sexa o refrán 521). A segunda eiva é común a tódolos fraseólogos da época ou anteriores: as citas xeográficas son aproximativas, de xeito que (*Valdoviño. Ferrol*), escrito por V. Llópez, quere dicir “recollido en Valdoviño, que está preto de Ferrol, localidade máis coñecida”; do mesmo xeito (Petelo. Porriño) supoñemos que debe entenderse como “recollido en Petelo(s) do concello de Mos, estremeiro co concello do Porriño”. Téñase en conta que ninguén dispuña daquela dun mapa de Galicia no que polo menos aparecen tódolos concellos e tódalas parroquias

---

⁴ *Á miña casa che levei, ti te quedache i-eu me botei* (15); *A que se case cun vello, o que lle cadra facer é esgurricharlle nos bolsos e lle non dar de comer* (20); *A quen ao pai coméronll'os lobos garde de non s'achegar ao souto* (21); *Anda, agullíña, non che me quedas; pontiño de Páscoa, choutiño de lebre* (50); *C'un que che vexa, che viu toda a aldea* (87).

⁵ 14, 69, 71, 104, 115, 169, 177, 183, 200, 317, 413, 433, 503, 594, 651.

de Galicia (iso só apareceu na fin do século XX xa que o mapa de Fontán en follas soltas, era pouco manexable e tiñano moi poucas persoas ou bibliotecas) e tampouco era doado acceder a un Nomenclátor completo que contivese tódolos lugares habitados de Galicia, con indicación de a qué parroquia e concello pertencen (iso só apareceu no principio do século XXI). As localizacións son, polo tanto, aproximativas en moitos casos. Supoñemos que o *Fingoyo* dos refráns 260 e 685 é Fingoi. Non demos localizado o Sabal do ref. 500. Con todo vese algún erro de vulto, como cando no ref. 615 parece referirse a Valga como próxima ó máis coñecido P. Cesures pero despístase e escribe P. Caldelas. Este tipo de fallos tamén proliferan no *Refraneiro* monumental e inédito.

5. Criterios de edición

5.1. Puntuación

Elimináronse moitas comas innecesarias colocadas entre suxeito e predicado, separando un obxecto indirecto ou complemento do resto da oración ou ben entre oración subordinada e principal curtas para marca-la rima do refrán: *A boa crianza, arreda da labranza. Confesa, trai penitenza. Cando o día crez, o frío arreequez. Ao campo ben traballado, poucas veces vén mal ano.*

Con todo, a separación mediante comas mantense cando o verbo está elidido, cando se inverten os elementos da oración de xeito que o verbo queda moi afastado ou en posición final ou cando a brevidade do refrán non recomenda separa-la oración subordinada da principal: *En marzo marceiro, sol e chuveiro. Con esterco que ben cheira, ningunha colleita se perde.*

5.2. Acentuación

Aínda que a acentuación de Llópez é, en xeral, asistemática, poden identificarse as seguintes pautas:

- moitos verbos e substantivos monosilábicos aparecen acentuados ben con til agudo ben con til circunflexo: *âr, bróa, céo, crêr, pón, tén...*
- non se marcan moitos hiatos: *duas, tua...* Pola contra, acentúanse outros que, segundo a norma actual, non precisan til: *abondóan, remóa...*
- faltan tiles diacríticos: *e (ser), mais, ven (vir)...*
- emprégase o til para marca-la abertura vocálica nalgunhas palabras: *bóa, córna, fórte, nóso...*
- a contracción *con + a/o* márcase con til agudo (*cá, có*), a contracción *a (prep.) + a (art.)* márcase co til circunflexo (*â*) e a contracción de *para + a/o* non sempre se realiza (*pra o, pr'as*) e, cando se realiza, ás veces é acentuada (*prá/prâ* e *pró*) e outras non.

5.3. Uso do apóstrofo

O uso do apóstrofo neste pequeno refraneiro reflicte un fenómeno propio da fala galega. Dado que a marcaxe das sinalefas co apóstrofo era frecuente na época, decidimos conservalo a pesar de que na escrita actual non se contempla esta norma: *antr'os, d'intras, m'han, qu'enzoita, s'esboronda...* Só se eliminou o apóstrofo naqueles casos en que a norma vixente establece a aglutinación: *c'un, d'outros, n'ela...*

5.4. Uso do trazo

Cos pronomes enclíticos Llópiz emprega case sempre o trazo para separa-la vogal da forma pronominal: *axudal-o, fun-o, sel-o, ten-as...* Posto que na escrita actual verbo e mais pronome se aglutinan, estes trazos non se conservaron.

Si conservamos, en cambio, outros trazos que representan a fonética sintáctica: *non-o, pra-o...* así como na conxunción copulativa: *i-auga, i-eu, i-embicou...*

A segunda forma do artigo cambiámola de posición nos casos da segunda forma pronominal: *morrel-a besta > morre-la besta, pidímol-os ósos > pidímo-los ósos...*

5.5. O n velar

A grafía *-nh* é a maioritaria. Excepcionalmente redúcese a *-n* (*ninguna*).

5.6. O y grego

Polo xeral Llópiz escribe *-i* latino, aínda que opta polo *-y* grego en palabras como: *alfayate, gayola, etc.*, grafía que regularizamos.

5.7. Os b e v

A vacilación *b/v* era habitual no galego antes da aprobación das normas ortográficas actuais, razón pola que se mantén *bogar* entre outras. Só modificamos aquelas que na época xa non eran habituais (*vévedo, bizo*) e damos conta no aparato crítico.

5.8. O h

Llópiz omite o *h* en moitas palabras: *an, ei, erba, orto, ospital, oubera, oxe...* Dado que neste caso non existía tal vacilación, corriximos esta grafía; e só nun caso a conservamos porque alteraría a orde ortográfica (*orto* no n. 515).

6. ¿Preludio da edición do gran *Refraneiro* inédito?

Gustaríanos que a edición deste pequeno manuscrito fose o preludio da edición dese *Refraneiro inédito*. Aínda que nel reaparecen as grallas que xa advertimos neste pequeno manuscrito, estas ensombrecen pero non desvalorizan unha obra longa (2.000 folios a dobre columna) que, en todo caso, debemos xulgar como obra paremiolóxica feita por un autodidacta, cando aínda non naceran practicamente os estudos fraseolóxicos en España. O *Refraneiro* inédito de Vicente Llópiz é o maior tesouro paremiolóxico galego. A edición deste pequeno manuscrito no seu cincuentenario é unha pequena homenaxe a Vicente Llópiz Méndez e quere merecer, de quen nolo pode conceder, o privilexio de prepara-la edición do seu *Refraneiro*. Para iso reiteramos publicamente o noso ofrecemento a quen corresponde.

5. *Paremiás selectas*. Premio Castelao do Centro Galego de Buenos Aires 1956

REPRODUCCIÓN DA PORTADA DE
Paremiás selectas
de Artabrum

REPRODUCCIÓN DA PRIMEIRA PÁXINA DE
Paremiás selectas
de Artabrum

- 1 **A boa crianza arreda da labranza.**⁶
Explica la razón del absentismo en nuestros agros. (L. Otero Pimentel. [Ms.: 2]).
- 2 **A boa larada fai o bon pote.**⁷
(M. Puga, Picadillo, *Pote gallego*. [Ms.: 3]).
- 3 **A castaña dentr'ourizo eu ben vos sei o que fai: s'inda anda verde, madura; e s'está madura, cai.**⁸
([Ms.: 667]).
- 4 **A comida ben machada moito axuda na remoa.**⁹
Machada, masticada; *remao*, la digestion. ([Ms.: 5]).
- 5 **A dreita, de Dios padre, a esquerda do xastre e do zapateiro de ningunha parte.**¹⁰
Los sastres trabajan con la mano izquierda y los zapateros con ambas manos. ([Ms.: 7]).
- 6 **A fame aguza o argallo.**
Argallo, ingenio industrioso, inventiva. ([Ms.: 8]).
- 7 **A fouciña na leira e o home na casa.**
LATIN: *Vult et non vult piger. Vae otiantibus!*
([Ms.: 9]).
- 8 **A gaita, cando sona, ás veces canta, ás veces chora.**¹¹
(*El Refrán Literario*. [Ms.: 10]).

- 9 **A goapa anda antr'as feas para parecer millor, a vella ponse antr'as novas por ver si colle un amor.**
(Couceiro Freijomil, *Do meu feixe*. [Ms.: 11]).
- 10 **¡A i-auga, parrulos! qu'enxoiata o bulló.**¹²
Bulló, estanque natural, charca de aguas, alberca. ([Ms.: 13]).
- 11 **Á mala vivenda chámolle morrenda.**¹³
([Ms.: 17]).
- 12 **A millor regada, a que do ceo baixa.**¹⁴
([Ms.: 23]).
- 13 **A millor rega, a que do ceu s'espera.**¹⁵
(*Bolet. Sind. Agr.* 1953. [Ms.: 24]).
- 14 **A mintira ten que ser parelleira da verdá pra que che podan crer, que mintira ben composta moito val e pouco costa.**¹⁶
(*Cantigas* de Xaniño. [Ms.: 26]).
- 15 **Á miña casa che levei, ti te quedache i-eu me botei.**¹⁷
([Ms.: 25]).
- 16 **A miña roca espelida, o meu fillo por nacer; déixame Deus fia-los panos que logo ll'han d'envolver.**¹⁸
([Ms.: 668]).
- 17 **A obra de Santa Ana empeza ben e nunca acaba.**¹⁹

⁶ *bóa / crianza.*

⁷ *bóa / bón.*

⁸ *A castana dentr'ourizo, eu ben vos sei o que fai, s'inda anda verde madura, e s'.*

⁹ *machada, / remóa.*

¹⁰ *ninguna.*

¹¹ *A gaita cando sona, ás veces canta ás veces chora.*

¹² *Á i-auga parrulos.*

¹³ *Á.*

¹⁴ *A millor regada a que do ceo baixa.*

¹⁵ *A millor rega a que do ceu s'espera.*

¹⁶ *tén / prá / ché / crêr.*

¹⁷ *Á.*

¹⁸ *...espelida o meu... / ...nacer, déixame... / fia-os /*

...panos que logo....

¹⁹ *Ana, / bén.*

- ([Ms.: 39]).
- 18 **A pedir, que m'han de dar; onde me digan que non, alí hei de releer.** ²⁰
Releer, porfiar, insistir. (J. Sesto *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 50]).
- 19 **A que racha o zoco, racha a media...si as leva.**
([Ms.: 51]).
- 20 **A que se case cun vello, o que lle cadra facer é esgurricharlle nos bolsos e lle non dar de comer.** ²¹
([Ms.: 54]).
- 21 **A quen ao pai coméronll'os lobos garde de non s'achegar ao souto.** ²²
([Ms.: 53]).
- 22 **A somá dos zapateiros ten dous días de menos.** ²³
Domingo para emborracharse y lunes para dormirla. (Ms.: 62)
- 23 **A sombra do castiñeiro é regalado do vran.**
(Jose Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 63]).
- 24 **A terra negra o millo leva, que a branca polas paredes anda.** ²⁴
([Ms.: 65]).
- 25 **A ti cho digo, navalla, enténdeo ti, rodela; un home, para ser home, non debe ter longa a léngua.** ²⁵
(*Revista Gallega, Sentencias morales*, año 1899. [Ms.: 66]).
- 26 **A verdá solta faise camiño.** ²⁶
([Ms.: 69]).
- 27 **A verdade fura a parede.** ²⁷
(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 70]).
- 28 **A vergoña e as moscas pra todo estorban.**
([Ms.: 71]).
- 29 **Abellón de orela máis falaga que molesta.** ²⁸
(*El Refrán Literario*. [Ms.: 1]).
- 30 **Acabar, todo acaba; e o diñeiro, primeiro que nada.** ²⁹
(R. Lois, *Ditos da xente*. [Ms.: 4]).
- 31 **Adoito boa mesa, testamento en merma.** ³⁰ CASTELÁN: *La buena mesa testamento merma*. FRANCÉS: *Gras cuisine, petit testament*. ITALIANO: *Grassa cucina, magro testamento*. INGLÉS: *A jat kitchen makes a lean will*. ALEMÁN: *Kleine Küche grosses Haus*.
(A. M^o de las Casas, *Refr^o. Ultreya*. [Ms.: 6]).
- 32 **Agoiras de baillar, bailla sen tocar.**
([Ms.: 12]).
- 33 **Airiño temperado trai resío ao prado.** ³¹
([Ms.: 670]).
- 34 **Álbore de pouca couce, logo o abaixa algún vento.** ³²
([Ms.: 671]).
- 35 **Alegría e paz é a libertá sinceira; todo o demais é vento, vaidá, laceira.** ³³
(*Epístola del Rey Bermudo*. [Ms.: 14]).

---

²⁰ ...pedir que m'han... / dar..

²¹ c'un / ...vello o que....

²² comeronll'os.

²³ zapateiros, / tén.

²⁴ pol-as.

²⁵ A ti cho digo navalla, enténdeo ti rodela, / ...un home para ser home.

²⁶ verda.

---

²⁷ ...fura parede..

²⁸ , mais.

²⁹ Acabar todo acaba e o diñeiro primeiro que nada..

³⁰ bóa.

³¹ temperado..

³² Albore / algun.

³³ sinceira..

- 36 **Alí camiñan os pés, onde o corazón quer.**
([Ms.: 15]).
- 37 **Alza o demo ao solpor.** ³⁴
Por que con el crepúsculo vespertino empieza el reino de las sombras fantásticas. ([Ms.: 16]).
- 38 **Amigo certo non ten precio.** ³⁵
([Ms.: 18]).
- 39 **Amigo d'intras estou contigo.**
([Ms.: 19]).
- 40 **Amigo leal élle máis que un irmán.** ³⁶
([Ms.: 20]).
- 41 **Amigo na adversidade éche amigo de verdade.** ³⁷
(Galindo Romeo, *Tradiciones Morales*. [Ms.: 21]).
- 42 **Amizanza a que se queira, pero ao seu precio a marela.**
Marela, en general la vaca nacida en la casa. (Couceiro Freijomil *Do meu feixe*. [Ms.: 22]).
- 43 **Amor entra con cantigas e sal con choricás.**
(V. Risco, *Notas*. [Ms.: 29]).
- 44 **Amor por vinganza, inda máis se agranda.** ³⁸
([Ms.: 30]).
- 45 **Amor que non se estreve é folerpiña de neve.** ³⁹
([Ms.: 31]).
- 46 **Amores contra vontade é bogar contra a maré.**
- ([Ms.: 27]).
- 47 **Amoriños que foron nunca máis serán.** ⁴⁰
(Francisca Herrera *Alma de muller*. [Ms.: 28]).
- 48 **Ana e Xoana, Rebeca e Susana, Lázaro e Ramos e o da Páscoa qu'estamos.**
Corresponden a los siete domingos cuaresmales. ([Ms.: 49]).
- 49 **Andando atópanse os bois.**
([Ms.: 33]).
- 50 **Anda, agullíña, non che me quedes; pontiño de Páscoa, choutiño de lebre.** ⁴¹
([Ms.: 32]).
- 51 **Aninovo tanto é pra o que ten, [coma] pra o que non ten.** ⁴²
([Ms.: 34]).
- 52 **Ano nevado fartura trai ao cabo.** ⁴³
(J. Cabo Pastor, *Rev. Celtiga*. [Ms.: 35]).
- 53 **Antes, que os agros o den; logo, aos santos si convén.** ⁴⁴
(*Expresiones y modismos Alto Miño-Lea*. [Ms.: 36]).
- 54 **Ao amor logrado non se lle pon coidado.** ⁴⁵
(Castor Elices, *Poesías*. [Ms.: 38]).
- 55 **Ao boi vello, chocallo novo.** ⁴⁶ LATÍN:
Semper seni iuvenulam subijce.
([Ms.: 37]).

³⁴ *solpor*.

³⁵ *cérto / tén*.

³⁶ *leal, / eille / máis*.

³⁷ *aversidade / eiche*.

³⁸ *máis*.

³⁹ *estreve*.

⁴⁰ *Amoriños que foron, nunca mais serán / máis*.

⁴¹ *Anda agullíña non che me quedes, pontiño de Pascoa, choutiño de lebre..*

⁴² *Aninovo, / ...ten pra... / tén*.

⁴³ *nevado*.

⁴⁴ *den, / logo ao*.

⁴⁵ *pón*.

⁴⁶ *vello chocallo / nóvo*.

- 56 **Ao campo ben traballado poucas veces vén mal ano.** ⁴⁷
([Ms.: 40]).
- 57 **Ao home sabio hora telluda lle vén.** ⁴⁸
([Ms.: 41]).
- 58 **Ao home sabio poucas palabras lle cómpren.** ⁴⁹
(Lo mismo que el anterior figuran en *Romança Proverbiorum, de Salcedo, S. XV.* [Ms.: 42]).
- 59 **Ao home vello, viño teso.** ⁵⁰
Viño teso, vino hecho, concentrado y puro.
(Caro y Cejudo, *Colec. refranes castellanos.* [Ms.: 43]).
- 60 **Ao meu gusto ben me axusto.** ⁵¹
LATÍN: *Aliis alia placent.* CASTELÁN: *Ande yo a gusto que bien me axusto.* FRANCÉS: *Chacun a son goût.* ITALIANO: *Ognuno ha i suoi gusti.*
([Ms.: 44]).
- 61 **Ao ouro non se ll'apega o lixo.**
([Ms.: 45]).
- 62 **Ao que non ten escopeta todo se lle volve facer ¡pum!** ⁵²
([Ms.: 46]).
- 63 **Ao que non ten vizos pequenos sempre ha de levarlle os cartos o demo.** ⁵³
([Ms.: 48]).
- 64 **Ao que por maio súa Dios o axuda.** ⁵⁴
Es variante del núm 623 [Ms.: 597] V.
([Ms.: 669]).
- 65 **Ao que ten o bico lañado mal lle cadran as deligras.** ⁵⁵
En Valdoviño, Ferrol, *deligras* cosquillas;
bico lañado, labios partidos o tiernos.
([Ms.: 47]).
- 66 **Aos cregos non lles pedir e aos frades non lles des e dos ricos non te fíes, que ch'amolarán os tres.** ⁵⁶
([Ms.: 48]).
- 67 **Ara o boi, e non pra il, que é pra nós.** ⁵⁷ *Sic vos, non vobis, fertis aratra, boves* (Virgilio).
(Grandío, *Pensamientos.* [Ms.: 55]).
- 68 **Arre, burriño, o que naz pobre nunca ha ser rico.** ⁵⁸
([Ms.: 56]).
- 69 **As alboredas dos agros van ao rivés do labrego, arrópanse polo vrao e dísponse polo inverno.** ⁵⁹
([Ms.: 672]).
- 70 **As bestas foron atopar cornos e volveron sin orellas.** ⁶⁰
([Ms.: 57]).
- 71 **As follas son da ventisca que as arruma n'outono.** ⁶¹
(Francisca Herrera, *Muller ou nai.* [Ms.: 58]).
- 72 **As grilas non van á gaiola.** ⁶²
Por que solo canta el macho. ([Ms.: 59]).
- 73 **As leises do labrador tenas metidas nos bois.** ⁶³
([Ms.: 60]).

⁴⁷ *traballado.*

⁴⁸ *sabio / ora / ven.*

⁴⁹ *paravras / compren.*

⁵⁰ *téso.*

⁵¹ *bén.*

⁵² *escopeta.*

⁵³ *pequenos, / tén / ai.*

⁵⁴ *súa.*

⁵⁵ *lañado.*

⁵⁶ *dés.*

⁵⁷ *...il que... / nos.*

⁵⁸ *Arre burriño / ai ser.*

⁵⁹ *pol-o / pol-o.*

⁶⁰ *bestas.*

⁶¹ *ventrisca.*

⁶² *á / gayola.*

⁶³ *ten-as.*

- 74 **Ás mulleres de boa traza non lles faltan rondadores nin solteiras nin casadas.** ⁶⁴
(*Enchoyadas*, Valle del Alto Rodil, Lugo. [Ms.: 61]).
- 75 **As penas non se fixeron prás bestas.** ⁶⁵
(E. Pereira Borrajo, *Faro de Vigo* 5-XI-55, pag 3. [Ms.: 64]).
- 76 **Aturan as chalancas tres meses con pelo, tres meses sin elo, tres rotas e tres agardando por outras.** ⁶⁶
([Ms.: 67]).
- 77 **¡Auga! que se queima o regueiro...e afogárono co lume.** ⁶⁷
([Ms.: 68]).
- 78 **Axe quer a morte e non sabe de que sorte.** ⁶⁸
Axe, ocasión, disculpa, motivo. ([Ms.: 72]).
- 79 **Ben que na terra se semente, no ceu se fai a colleita.** ⁶⁹
([Ms.: 74]).
- 80 **Benfadado o que ten un amigo que lle axude a chorar.** ⁷⁰
(M. Gomez Lopez, *A miña sorte*. [Ms.: 73]).
- 81 **Benia a casa onde colle un vello cabo das brasas.**
([Ms.: 673]).
- 82 **Berzas no bancal e nabos nun bon taco, xa tes xantar todo o ano.** ⁷¹
([Ms.: 674]).
- 83 **Besta que non ornea é qu'esqueciu a tonada.** ⁷²
([Ms.: 75]).
- 84 **Boda de laceirosos, xuntanza de piollos.**
([Ms.: 76]).
- 85 **Boi atolado turra ao que quer axudalo.** ⁷³
Atolado, atascado en el fango. ([Ms.: 77]).
- 86 **Bos e malos martes hainos en toda parte.** ⁷⁴
([Ms.: 78]).
- 87 **C'un que che vexa, che viu toda a aldea.**
([Ms.: 129]).
- 88 **C'un que che vexa, xa o sabe toda a aldea.**
([Ms.: 130]).
- 89 **Cabalo da Remonta, máis sabe da mili que o que o monta.** ⁷⁵
(Miguel Castro Miño *El Caballo en Galicia*. [Ms.: 79]).
- 90 **Cada galo ten o seu cacho.**
Cacho en sentido figurado, puesto en la sociedad. ([Ms.: 80]).
- 91 **Cada panza o seu embigo.**
([Ms.: 81]).
- 92 **Cada tecedeira louba a súa mea.**
([Ms.: 676]).
- 93 **Cada tendeiro gaba o seu novelo.**
([Ms.: 675]).
- 94 **Campán por gaita e os cregos na danza.**
([Ms.: 82]).

---

⁶⁴ Ás.

⁶⁵ pr'as.

⁶⁶ chalancas.

⁶⁷ Auga! / afogáron-o / ca.

⁶⁸ mórte / sórte.

⁶⁹ non?.

⁷⁰ tén.

⁷¹ n'un.

---

⁷² qu'esqueciu.

⁷³ atolado, / axudal-o.

⁷⁴ Bós / ainos.

⁷⁵ Remonta, / mais.

- 95 **Cando a casa s'esboronda nin os ratos paran nela.** ⁷⁶
(Couceiro Freijomil, *Do meu feixe*. [Ms.: 83]).
- 96 **Cando a fame chama no portal, sal o amor pola ventán.** ⁷⁷ VARIANTE: *Cando a fame chega ao portal, sal o amor pol-a ventan.*
([Ms.: 84]).
- 97 **Cando a gana de baillar é moita, pouco é o son que ll'abonda.** LATIN: *Levis occasio levantem se citat.*
([Ms.: 85]).
- 98 **Cando din maldizóns as vellas larpeiras, hastra o demo se tapa as orellas.** ⁷⁸
(Amor Ruibal, *Larpeiras*. [Ms.: 86]).
- 99 **Cando estou solo todo e verdá; de que outro vén, será ou non será.** ⁷⁹
(Crisanto Soto, prof. Escuela Normal - Pontevedra 1901. [Ms.: 87]).
- 100 **Cando loura o pexego andan os cachos (os acios) no madureiro.**
([Ms.: 677]).
- 101 **Cando non hai que comer a xente aúna.** ⁸⁰
(Couceiro Fr[e]ijomil, *Do meu feixe*. [Ms.: 88]).
- 102 **Cando o día crez, o frío arrequex.**
VARIANTE: *Cando o día crez o frío naz* (Gabriel Mª Vergara. *Dic^o de refr.*).
(L. Saralegui, *Anécdotas*. [Ms.: 89]).
- 103 **Cando o mouchoño mía, inda é noite e vai ser día.**
([Ms.: 90]).
- 104 **Cando o parrulo colle o balado, nin o balado deixa ao parrulo nin o parrulo o balado.** ⁸¹
(R. Lois, *Ditos da xente*. [Ms.: 91]).
- 105 **Cando o sol roxo aperta, nin muller, nin cosco, nin berza.** ⁸²
Sol roxo, sol fuerte del verano por la Canícula; *cosco*, caracol. ([Ms.: 92]).
- 106 **Cando o toxo crez, a fame enardez; e cando a balloca, a todos toca.** ⁸³
Ocurre entre mayo y junio cuando se han agotado las provisiones del año anterior y aun no se ha recogido la cosecha nueva; *balloca*, avena loca perjudicial a la sementera. También hay explicación para el primer caso, de que cuando crece tojo en un terreno es por que no ha sido arado ni sembrado. ([Ms.: 93]).
- 107 **Cando quer pasar por bo o demo,ponse a roupa de crego i-esconde o rabo debaixo do manteo.** ⁸⁴
(Xan d'Outeiro, *Contos da feira*. [Ms.: 94]).
- 108 **Cando se lle morre a sogra, pasa o xenro a millor vida.**
([Ms.: 95]).
- 109 **Cando unha casa se queima, a do lado bota fume que arrabea.**
(J.V.L. *Expresiones y Modismos en Alto Miño-Lea*. [Ms.: 97]).
- 110 **Cando unha casa se queima, a veciña afumega.**
([Ms.: 96]).
- 111 **Cando vén a uva e o figo, aparela o teu abrigo.** ⁸⁵
Por que ya se va a acabar pronto el verano. ([Ms.: 98]).

⁷⁶ n'ela.

⁷⁷ pol-a / ventan.

⁷⁸ din / maldizons.

⁷⁹ eston / verdá,.

⁸⁰ ai / comer,.

⁸¹ parrulo,.

⁸² muler.

⁸³ *Cando o toxo crez a fame enardez, e cando a balloca a todos toca,.*

⁸⁴ *qué / bó / se pon? / mantéu.*

⁸⁵ ven.

- 112 **Cando vén frío, vai chover ou ten chovido.**⁸⁶
((Ms.: 99)).
- 113 **Cando voan os grouíños vén o figo bacoriño.**⁸⁷
((Ms.: 678)).
- 114 **Canto menos o lixo pesa, o vento máis lixeiro o leva.**⁸⁸
((Ms.: 100)).
- 115 **Caravel que me recendes, fieime do teu amor e sospeito que me vendes.**
(J. M. Pereda, *Estudios de filología gallega, Douro Litoral*. [Ms.: 101]).
- 116 **Carreoume a miña nai porque casou co meu pai.**⁸⁹
((Ms.: 102)).
- 117 **Cartas son escusadas pró que non sabe ler.**⁹⁰
((Ms.: 103)).
- 118 **Casa de moitos, casa de porcos.**⁹¹
((Ms.: 104)).
- 119 **Casa de moitos, casa sin apouso.**
((Ms.: 106)).
- 120 **Casa de moitos, descanso de poucos.**
((Ms.: 105)).
- 121 **Casa sin portela sempre está aberta.**⁹² VARIANTE: *Casa sin portela é do que entra.*
((Ms.: 107)).
- 122 **Catou a galiña e deu co capón, ¡malia da casa onde n'hai barón!**⁹³
- 123 **Catro cousas (casas) ten abertas o coitadiño sin cartos: a cadea, o hospital, a igrexa e o camposanto.**⁹⁴
((Ms.: 109)).
- 124 **Catro e tres sonche sete, con des riás nove e media; ao que ben sabe contar non lle mican as cadelas.**⁹⁵
Micar as cadelas, sisar en las vueltas.
((Ms.: 110)).
- 125 **Catro namorados, tres enganados.**
Solo uno de los cuatro puede ser el elegido. ((Ms.: 111)).
- 126 **Cazador que mal tira, lixeira ten a mintira.**⁹⁶
((Ms.: 112)).
- 127 **Cazarratos a dormir, mais cando acorda déixaos ir.**⁹⁷
En sentido figurado alude a la persona que promete hacer mucho y que llegada la hora de la realidad deja pasar la ocasión. ((Ms.: 113)).
- 128 **Cobre a neve ao millo como a nai ao fillo.**
((Ms.: 114)).
- 129 **Coidan os namorados que todos os demais son cegos.**⁹⁸
((Ms.: 115)).
- 130 **Coman pouco, coman farto; nunca gordos se fan fracos.**⁹⁹
(V.M. Risco, *Notas*. [Ms.: 116]).
- 131 **Comer de moca non é pecado i-engorda.**¹⁰⁰

⁸⁶ ven / tén.

⁸⁷ grouíños.

⁸⁸ mais.

⁸⁹ por que / có.

⁹⁰ pro / lèr.

⁹¹ pórcos.

⁹² esta.

⁹³ ...capón ¡malia!.. / n'ai.

⁹⁴ ospital.

⁹⁵ des / ...e media, ao que....

⁹⁶ tén.

⁹⁷ deixa-os.

⁹⁸ cégos.

⁹⁹ Coman pouco coman farto, nunca gordos se fan fracos..

- ((Ms.: 117)).
- 132 **Como o micho de Xan Rebolo, que pra non ve-los ratos pechaba os ollos.**¹⁰¹
((Ms.: 118)).
- 133 **Como o mundo está trocado, o gato garda o bacelo e o can anda no tellado.**
Se dice cuando todo al revés en una empresa o gobierno. ((Ms.: 119)).
- 134 **Como Xan das Tramballadas: todo o monte, se non, nada.**¹⁰²
((Ms.: 120)).
- 135 **Con auga se cura a xente; o que non morre a modiño, ha de morrer de repente.**¹⁰³
En boca de los agüistas de Carballino. ((Ms.: 121)).
- 136 **Con esterco que ben cheira, ningunha colleita se perde.**
((Ms.: 122)).
- 137 **Con nó fixo nunca se perde o fío.**
(Cofradía de Alfayates de Betanzos. [Ms.: 123]).
- 138 **Con pouco tempo nin casa nin medeiro.**
((Ms.: 126)).
- 139 **Confesa feita peedenza espera.**¹⁰⁴
((Ms.: 124)).
- 140 **Confesa trai penitenza.**¹⁰⁵
((Ms.: 125)).
- 141 **Consellos que non ten conta, por unha orella entran e salen pola outra.**¹⁰⁶
- ((Ms.: 127)).
- 142 **Costume mala, costume boa, o labrego non quer outra.**¹⁰⁷
((Ms.: 128)).
- 143 **Cun solo grao convida a dez galiñas un galo.**¹⁰⁸
((Ms.: 131)).
- 144 **Charamasca tamén é leña, mais non quenta.**¹⁰⁹
((Ms.: 679)).
- 145 **Chego cedo, fago o que quero; chego tarde, fago o que manden.**
((Ms.: 133)).
- 146 **Cheirume dos ratos, agoiro é pró gato.**¹¹⁰
((Ms.: 680)).
- 147 **Choran as nenas de Corme; rapaza con tantos fillos, non sei como sono dorme.**
(*El Gaitero de Ventoselo*. [Ms.: 134]).
- 148 **Choupín, cogordón, zaramela da rodela; para min, para ti, para santa Madanela.**¹¹¹
Se refiere a las principales clases comestibles de setas. Hay la creencia de que nacen en parejas y que al hallar una debe andar cerca la otra. Mientras se busca, se canta este estribillo. *Zaramela da rodela*, seta umbelífera. ((Ms.: 136)).
- 149 **Chover miúdo, bo tempo pra os tortullos.**¹¹²
Tortullo, agárico campestre, seta comestible. ((Ms.: 135)).
- 150 **Da noite á mañá o zarroto naz.**¹¹³

¹⁰⁰ *moca*.

¹⁰¹ ...de Xan Rebolo que pra... / vel-os.

¹⁰² *Tramballadas*, / *senon*.

¹⁰³ *xente*, / *ai*.

¹⁰⁴ *feita*.

¹⁰⁵ *Confesa*.

¹⁰⁶ *tén* / *pol-a*.

¹⁰⁷ *bóa*.

¹⁰⁸ *C'un* / *grao*.

¹⁰⁹ *tamen* / *e*.

¹¹⁰ ...*ratos agoiro*...

¹¹¹ ...*rodela, para min para ti, para*...

¹¹² *miúdo* / *bó* / *pra-os*.

- Zarrote, seta umbelífera comestible. (Ms.: 141).
- 151 **Dabondo panda renda o que ara mala terra.** (Ms.: 137).
- 152 **Daino o ano, que non os agros.** ¹¹⁴ (Ms.: 138).
- 153 **Daino o bo tempero, que non os leiros co millor esterco.** ¹¹⁵ *Annus producit, non ager.* (*Fitopatología Agraria* - Coruña. [Ms.: 139]).
- 154 **Dáme diñeiro e chámame galego.** ¹¹⁶ (Así figura en *Refr. Gral. Ideolóxico*, Martínez Kleiser num. 61896. [Ms.: 140]).
- 155 **De enchenta de berzas non morre rei nin reina.** (Ms.: 146a).
- 156 **De vontades sin feitos está o mundo cheo.** (Ms.: 152).
- 157 **De vontades sin feitos lastrado está o inferno.** ¹¹⁷ CASTELÁN: *De voluntades secas está el mundo harto de ellas.* *Lastrado*, empedrado. (Ms.: 153).
- 158 **De xionllos pra abaixo é do zapateiro.** (Ms.: 154).
- 159 **Debía un día ao demo e funo a pagar hoxe.** ¹¹⁸ Exclamación cuando acaba de sufrirse una desgracia. (Pereda, *Est. de la lengua gallega - Douro Litoral*. [Ms.: 142]).
- 160 **Decía o enterramortos: Dios día que facer a cada un no seu ufizo.** ¹¹⁹ (Ms.: 144).
- 161 **Decir verdades a medias é decir mentiras certas.** (De *Parnaso Gallego*. [Ms.: 145]).
- 162 **Deixarvos de cencias, pra namorar femia rica abonda ser linda besta.** (Ricardo Carballal, *Contos*. [Ms.: 146b]).
- 163 **Deléirese a neve i-embraio o esterco quede.** ¹²⁰ Confr. con el núm 128 [Ms.: 114] VS. (Ms.: 147).
- 164 **Demo non é porco e güincha.** ¹²¹ (Ms.: 148).
- 165 **¡Demos non son santos!** (*Pereda, id id*. [Ms.: 143]).
- 166 **Dempois de morre-la besta veñen co orxo e a herba.** ¹²² (Ms.: 149).
- 167 **Día que che veña corto, agarda por outro.** (Ms.: 155).
- 168 **Digan o que digan, os netos certos son os fillos da filla.** ¹²³ (Ms.: 156).
- 169 **Dios con sobrada razón: o poeta non se fai, ten que virlle de nación.** ¹²⁴ *De nación*, innato, de nacimiento, por natural inclinación. (Rey Gonzalez, *Fume de pallas*. [Ms.: 157]).
- 170 **Dios non dá millo senón no eiro semeado.** ¹²⁵

113 ã.

114 ...ano que non....

115 bó / ...tempero que non... / có.

116 Dame / chamame.

117 feitos..

118 fun-o.

119 ...enterramortos: Dios ... ufizo..

120 néve.

121 pórcó.

122 morrel-a / besta / có / erba.

123 nétos.

124 ...razón: o poeta...nación..

- ([Ms.: 158]).
- 171 **Dios non manda o millo solo pra os ricos.**
([Ms.: 159]).
- 172 **Dios non sirve a señor.**
(*Revista Gallega* Pontevedra 1888. [Ms.: 160]).
- 173 **Dispídos nacemos e logo todo o queremos.**¹²⁶
([Ms.: 681]).
- 174 **Dixo a ira máis do que quería.**¹²⁷
([Ms.: 162]).
- 175 **Dixo a milgrá aos seu graos: estoupo eu por non estouparvos.**¹²⁸
Milgrá, granada, fruto del granado. ([Ms.: 161]).
- 176 **Dixo un sábeo dotor que sin ciumes n'hai amor.**¹²⁹
(*El Proverbio romántico en Galicia*. [Ms.: 163]).
- 177 **Díxolle a silva ao cardo: ¡safa alá! que me arrabuñas ¡bárbaro!.**¹³⁰
(Couceiro Freijomil, *Do meu feixe*. [Ms.: 164]).
- 178 **Do afogado, a monteira (tan sequer).**¹³¹ CASTELÁN: *De mal pagador siquiéra en paja*.
([Ms.: 165]).
- 179 **Do mal vén o ben, como das chorimas o mel.**¹³²
Las abejas gallegas a falta de otras plantas melíferas, como la melisa, toronjil, etc. liban en las *chorimas* o florecilla amarilla
- del tojo (aulaga o aliaga gallega). (*Terra de Bergantiños*. [Ms.: 166]).
- 180 **Do ollar naz o amar, de non ver naz o esquecer.**
([Ms.: 167]).
- 181 **Do tío rico todos son sobriños.**¹³³
([Ms.: 168]).
- 182 **Do xogo, males moitos.**
(Camilo Díaz Balino, *Contos* - Coruña 1928. [Ms.: 170]).
- 183 **Dous mares bañan Galicia, o que bate a costa brava e o mainiño das Rías.**
(Wenceslao Fernández Flores [sic], *Galicia*. [Ms.: 169]).
- 184 **Dunha cana arrincada sete acoden á falta.**¹³⁴
([Ms.: 150]).
- 185 **Dunha hora a outra se perde algunha cousa.**¹³⁵
([Ms.: 151]).
- 186 **Duro con duro amolega.** LATIN: *Durum duro destruit*.
([Ms.: 171]).
- 187 **¡É moito neno iste cativo!**
Loc. que expresa sorpresa ante el mucho saber de un rapaz precoz. (J.F.M. *As tres Maruxas Ideal Gallego*. [Ms.: 172]).
- 188 **Éche bo caseiro o que rega o lameiro.**¹³⁶
([Ms.: 173]).
- 189 **En abril a sardiña val pernil.**¹³⁷
(Rey González, *Muros*. [Ms.: 188]).
- 190 **En abril déixame dormir.**

¹²⁵ ...millo, senon....

¹²⁶ logo.

¹²⁷ mais.

¹²⁸ milgrá / ...graos: estoupo ... estouparvos..

¹²⁹ n'ai.

¹³⁰ ...cardo ¡safa alá!.. barbaro..

¹³¹ se quer?.

¹³² ven / Bén.

¹³³ rico..

¹³⁴ De unha / arrincada, / á.

¹³⁵ De unha.

¹³⁶ Eiche / bó.

¹³⁷ abril..

- (J. Sesto, *El refran y su sombra*. [Ms.: 189]).
- 191 **En abril ronca o porco no cubil.**¹³⁸
Por que aun tiene frío. (*Parroquia de Velle* pag. 241. [Ms.: 191]).
- 192 **En abril todos os labregos viven e ningún apousa a vivir.**¹³⁹
Pensando en las posibilidades y las contingencias de la cosecha. ([Ms.: 192]).
- 193 **En abril, lama nas zocas e ploras a abrir.**
([Ms.: 190]).
- 194 **En agosto esmacelamos todos.**¹⁴⁰
([Ms.: 200]).
- 195 **En agosto non te durmas tralos toxos.**¹⁴¹
([Ms.: 201]).
- 196 **En agosto, noite connosco.**¹⁴²
CASTELÁN: *A las siete en agosto sombra en rostro.* CATALÁN: *Per tot l'agost a las set ja es fosch.* VALENCIANO: *De la Mare de Deu de agost las set ja es fosch.*
(J. Sesto. [Ms.: 202]).
- 197 **En decembre abilla o anllar e déitate.**¹⁴³
([Ms.: 210]).
- 198 **En febreiro naz e morre a frol do amendoeiro.**
([Ms.: 184]).
- 199 **En febreiro, dúas capas e un chapeiro.**¹⁴⁴
([Ms.: 183]).
- 200 **En Galicia máis che val emigrar que pregar.**¹⁴⁵
([Ms.: 174]).
- 201 **En Galicia nada se pide...emígrase.**
([Ms.: 175]).
- 202 **En Galicia, un peso no bolso e outro na camisa.**
(Figura en *Refr. Gral. Ideol.* Martínez Kleiser num. 26288 [Ms.: 176]).
- 203 **En maio come a vella as zreixas ao borrallo.**¹⁴⁶
Es difícil que escape mayo en Galicia sin ningun coletazo invernizo. ([Ms.: 193]).
- 204 **En maio fálase do millo e n'agosto do viño.**
(*San Pedro de Begonte*, Lugo. [Ms.: 194]).
- 205 **En marzo marceiro, sol e chuveiro.**
([Ms.: 185]).
- 206 **En marzo o sol rega e a i-auga queima.**
([Ms.: 186]).
- 207 **En marzo, se non hai xiada hai orballo.**¹⁴⁷
([Ms.: 187]).
- 208 **En Nadal o porco no sal e a galiña ao ñíal.**
([Ms.: 211]).
- 209 **En novembro todo gardado, quer na meda, na tulla ou soterrado.**
La paja en el almiar (*meda*), el grano en el granero (*tulla*) y el vino en la cueva (*soterrado*). ([Ms.: 208]).
- 210 **En novembro fabas i-en Nadal cabazas.**¹⁴⁸
([Ms.: 209]).

¹³⁸ abril,.

¹³⁹ abril, / ningun.

¹⁴⁰ agosto,.

¹⁴¹ che durmas / tral-os.

¹⁴² En agosto noite con nosco..

¹⁴³ decembre,.

¹⁴⁴ duas.

¹⁴⁵ mais.

¹⁴⁶ maio,.

¹⁴⁷ ai / ai.

¹⁴⁸ ien / cabâzas.

- 211 **En outubro alza a man das ubres.**
([Ms.: 207]).
- 212 **En outubro ¡borralliña do meu lume!**
([Ms.: 206]).
- 213 **En san Xoán fouce na man, pra probar que non pra ceifar.**¹⁴⁹
(Parga Sanjurjo, *Bibl. R.A.G.* [Ms.: 196]).
- 214 **En san Xoán vaise a froita da man.**¹⁵⁰
([Ms.: 195]).
- 215 **En Santiago arden as tellas dos tellados, por dafóra que non por debaixo.**¹⁵¹
([Ms.: 197]).
- 216 **En setembro n'hai friolento que non treme.**¹⁵²
([Ms.: 204]).
- 217 **En setembro o outono arrecende.**
([Ms.: 205]).
- 218 **En setembro, andando e comendo.**
([Ms.: 203]).
- 219 **En terra allea hastra as vacas turran aos bois.**¹⁵³
(*Coplas de Fungueiriño, Vida Gallega* 1925. [Ms.: 178]).
- 220 **En xaneiro arde enxoiro o verdeiro.**
([Ms.: 181]).
- 221 **En xaneiro arde o verdeiro.**
([Ms.: 180]).
- 222 **En xaneiro, rachóns de piñeiro.**¹⁵⁴
([Ms.: 182]).
- 223 **En xulio xuliado safa a moza do teu cabo.**¹⁵⁵
Xulio xuliado, mes clásico de calores caniculares. ([Ms.: 199]).
- 224 **En xulio ¿onde andas, mozo? -Na fonte ou no pozo.**¹⁵⁶
([Ms.: 198]).
- 225 **Enfreio dourado non millora ao faco.**
([Ms.: 177]).
- 226 **Entr'os toxos mesmo ten cantar ben ou cantar mal; mais por onde anda a xente, cantar ben ou non cantar.**¹⁵⁷
([Ms.: 179]).
- 227 **Escusada é a roupa de loito tendo led o corazón.**¹⁵⁸
([Ms.: 212]).
- 228 **Estudante vadio para en boticario.**¹⁵⁹
([Ms.: 213]).
- 229 **Fabal frolecente ben arrecende.**
([Ms.: 682]).
- 230 **Faco emprestado, moita carga e pouco prado.**
([Ms.: 214]).
- 231 **Falar, falamos todos; falar ben, moi poucos.**¹⁶⁰ LATÍN: *Disertos esse multos, eloquente[m] fere neminem.*
([Ms.: 215]).
- 232 **Fame e frío poñen ao home esguío.**
([Ms.: 216]).
- 233 **Fariña que vén do demo, toda se volve farelo.**¹⁶¹

¹⁴⁹ *Sanxoan.*

¹⁵⁰ *Sanxoan.*

¹⁵¹ *dafora?*

¹⁵² *n'ai.*

¹⁵³ *allea.*

¹⁵⁴ *rachons.*

¹⁵⁵ *xuliado.*

¹⁵⁶ *...andas mozo...*

¹⁵⁷ *tén, / mal, / andal-a.*

¹⁵⁸ *e / loito.*

¹⁵⁹ *vádio.*

¹⁶⁰ *Falar falamos todos, falar ben moi poucos.*

- (Couceiro Freijomil *Miudenzas*. [Ms.: 217]).
- 234 **Fía da Virxe, non corras e verás o puntapé que levas.**
(J. Ramon Fernandez Oxea, Orense 1947. [Ms.: 218]).
- 235 **Fillas ricas, ensermada pra moinantes.**¹⁶²
Moinante, pícaro cazadotes. ([Ms.: 219]).
- 236 **Fin de ano, ispido o calendario.**
Despojado de todas sus hojas diarias o mensuales. ([Ms.: 220]).
- 237 **Folguemos agora que podemos, que n'outrora choraremos.**¹⁶³
(Lence Santar y Guitian, *Folklore de Mondoñedo*. [Ms.: 222]).
- 238 **Follas ao abandono sonche prenunzos do outono.**
(Alfredo P. Gensado [N. dos eds. ¿Guisado?], *Vida Gallega* 1915. [Ms.: 221]).
- 239 **Fortuna che mande Dios, que co saber non se come.**¹⁶⁴
(Couceiro Freijomil, *Miudenzas*. [Ms.: 223]).
- 240 ****Freixós non fanse con augaxas.**¹⁶⁵
Augaxa, aguadija de la sangre. *Escoada*. ([Ms.: 224]).
[N. dos eds.: Obviamente este refrán está manipulado, porque a gramática esixe outra colocación do pronome átono: *non se fan con...*].
- 241 **Fuxido o boi, travancas á porta.**¹⁶⁶
([Ms.: 225]).
- 242 **Gaanza sin pecar non se pode dar.**¹⁶⁷
- ([Ms.: 226]).
- 243 **Gado pouco, couto redondo.**¹⁶⁸
([Ms.: 683]).
- 244 **Galego e asturián, primos curmáns, mais cada un ao seu ar.**¹⁶⁹
([Ms.: 227]).
- 245 **Galicia ten iñarros, mais tolos non.**¹⁷⁰
VARIANTE: *Galicia ten iñarros, mais non parvos.*
([Ms.: 229]).
- 246 **Galiña de moitos e muller de pouca fala valen unha millarada.** VARIANTE: *Galiña de moitos e muller de pouca fala n'ai pesos para pagal-as.*
([Ms.: 230a]).
- 247 **Galiña qu'escarva miñoca saca.**¹⁷¹
([Ms.: 230b]).
- 248 **Galo de moitas pitas, logo vírase rouceiro.**
([Ms.: 231]).
- 249 **Galo gordeiro non sobe ao poleiro.**
([Ms.: 232]).
- 250 **Gana máis o que máis vende.**¹⁷²
([Ms.: 684]).
- 251 **Garda do riso pra outra chora.**
(J. Luces Miranda, La Estrada. [Ms.: 233]).
- 252 **Gastan as rapazas medias de cristal inda que na casa non quede un rial.**
(*Fiesta de los Mayos* Villagarcía 1955. [Ms.: 234]).
- 253 **Gavetos e arroleiras non entran nas eiras.**

¹⁶¹ *ven.*

¹⁶² *prá.*

¹⁶³ *...que podemos que...*

¹⁶⁴ *...che mande Dios que... / có.*

¹⁶⁵ *Freixós, non fanse.*

¹⁶⁶ *á.*

¹⁶⁷ *pódese?*

¹⁶⁸ *Gádo.*

¹⁶⁹ *...asturián primos curmans... / curmans / ár.*

¹⁷⁰ *nón.*

¹⁷¹ *escarva,.*

¹⁷² *mais / mais.*

- Gaveto*, cornijal de una heredad labrantía, que por volver mal el tren del arado, queda sin remover ni sembrar; *arroleira*, borde o lindazo entre las tierras de labor, que queda sin sembrar. ([Ms.: 235]).
- 254 **Gosto cativo deixa-lo pantrigo por comer maíno.**¹⁷³
([Ms.: 236]).
- 255 **Gran door non dura sempre.**
([Ms.: 237]).
- 256 **Habendo feira todo se vende.**
(P. Boado, *Campesinos*, Arch. R.A.G. [Ms.: 238]).
- 257 **Habendo patacas na aldea e peixe (sardiña) no mar, solo toca a Dios loubar.**
([Ms.: 239]).
- 258 **Hai no mundo máis bestas que preseiras.**¹⁷⁴
([Ms.: 240]).
- 259 **Hastra a noite todo é día, hastra a morte todo é vida.**
([Ms.: 685]).
- 260 **Hastra non pasar maio non deixes o traballo.**
Alude al cuidado de las mieses. (Estación Experimental y Regional de Fingoyo. [Ms.: 241]).
- 261 **Hastra o mulo gaba a súa xénea.**¹⁷⁵
No puede negar el abolengo asnal, por la dimensión y forma de sus orejas. ([Ms.: 243]).
- 262 **Hastra que o galo vello canta, o novo agarda e cala.**¹⁷⁶ FRANCÉS: *Ce que chante la corneille, ne chante le corneillon.* [sic] ITALIANO: *Como canta il gallo, canta il galletto.* INGLÉS: *As the old birds sing, the young ones twitter.*
([Ms.: 242]).
- 263 **Home con ploro e muller que se molla, matrimonio.**
([Ms.: 245]).
- 264 **Home cubizoso, home sin apouso.**¹⁷⁷
LATÍN: *Insatiabilis oculus cupidi* (*Ecles*, 14).
(J. Salgado Rodríguez, Arch. R.A.G. [Ms.: 690]).
- 265 **Home de Lugo, garella de Betanzos e can de Villalba, tres cousas malas.**
(Rodríguez Marín, *Mas de 2100 refranes* pag. 222. [Ms.: 246]).
- 266 **Home de moito renxer, cabalo de moito andar e pelexo de bon viño non son cousas de durar.**¹⁷⁸
(Couceiro Freijomil, *Do meu feixe*. [Ms.: 247]).
- 267 **Home de pouco ufizo, pouca gananza.**
(Carré Aldao, *A Nosa Terra*, 1908. [Ms.: 248]).
- 268 **Home festexeiro, nin sobrado nin celeiro.**
([Ms.: 691]).
- 269 **Home malcasado noutro poleiro irá galeando.**¹⁷⁹
([Ms.: 250]).
- 270 **Home namorado, bo noivo, mal casado.**¹⁸⁰
(Carre Aldao, *A Nosa Terra*, 1908. [Ms.: 244]).
- 271 **Home sin pecado non é nado.**
(Fig. en *Refr. Geral Ideolóxico*, Martínez Kleiser al núm. 7580. [Ms.: 692]).

¹⁷³ *deixal-o / mainzo.*

¹⁷⁴ *mais.*

¹⁷⁵ *xenea.*

¹⁷⁶ *...canta o nóvo...*

¹⁷⁷ *Insaciabilis oculus cupide.*

¹⁷⁸ *viño.*

¹⁷⁹ *n'outro / irai?*

¹⁸⁰ *Home namorado, bó noivo mal casado.*

- 272 **Home vévedo nin cumpre verba nin garda sagredo.**¹⁸¹
(Lopez Guillar, Maestro Nacional. [Ms.: 249]).
- 273 **Homildanza sin diñeiro, moito aceite pr'un candieiro.**¹⁸²
([Ms.: 454]).
- 274 **Igrexa pechada, soedá santa.**
([Ms.: 256]).
- 275 **Igrexa zarrada, divino silencio.**
([Ms.: 257]).
- 276 **Inda anda nos cueiros e pía por cirolas.**
([Ms.: 251]).
- 277 **Inda non comímo-la carne e xa pidímo-los ósos.**¹⁸³
([Ms.: 252]).
- 278 **Inda non pareu a marela e o xato xa nos berra.**
([Ms.: 253]).
- 279 **Inverno chovendo, vran farturento.**
([Ms.: 254]).
- 280 **Inverno chuvoso, vran abondoso.**¹⁸⁴
([Ms.: 255]).
- 281 **Ir ca sella prá fontenla con zapato ringo-rango, éche cousa que non peta.**¹⁸⁵
(R. Cabanillas. [Ms.: 258]).
- 282 **Ise dito que ch'han dito que houbera dito eu, quen cho dixo te minteu porque eu non dixen tal dito; pero si eu o houbera dito,**
- estaría moi ben dito por habelo dito eu.**¹⁸⁶
(Gumersindo Lopez Pardo, Lugo 1895. [Ms.: 260]).
- 283 **Iso de comer é cousa de moito alimento.**¹⁸⁷
([Ms.: 259]).
- 284 **Iste é o mal que ten a vella: touciño fraex, carracho nas pernas.**¹⁸⁸
(En esta forma lo abona A. Machado, *Tradiciones pop. esp.* [Ms.: 261]).
- 285 **Labrego con luvas, fillo de Xuncras.**
([Ms.: 262]).
- 286 **Labrego malpocado, todos os anos apedrexado. (apedrazado)**
([Ms.: 263]).
- 287 **Labrego que vende o palleiro, vaia na vila e merque pandeiros.**
([Ms.: 264]).
- 288 **Lamber non é comer.**¹⁸⁹
([Ms.: 265]).
- 289 **Lar sin agarimo, doucho ao demo o tal niño.**
([Ms.: 266]).
- 290 **Leite e culler por farangalla agarda.**
([Ms.: 267]).
- 291 **Leña resesa arde e non afumega.**
([Ms.: 693]).
- 292 **Leña resésega arde ben e n'afumega.**
([Ms.: 694]).

¹⁸¹ vévedo?.

¹⁸² Omildanza?.

¹⁸³ comimol-a / pidimol-os.

¹⁸⁴ ...chuvoso vran....

¹⁸⁵ pra / ringo rango? / eiche.

¹⁸⁶ ch'an / oubera / chó / ...tal dito pero... / oubera / habel-o.

¹⁸⁷ comer.

¹⁸⁸ tén / ...vella touciño... / fraex?.

¹⁸⁹ Lamber,.

- 293 **Leva o que vai ao romaxe moito viño, moito queixo, pouca cera e pouco rezo.**¹⁹⁰
(Carmen A. Canitrot, *Romerías*, Orense. [Ms.: 695]).
- 294 **Longas arolas, grandes enchentas.**¹⁹¹
([Ms.: 268]).
- 295 **Longo de soá, malo pra traballar.**¹⁹²
([Ms.: 270]).
- 296 **Longos aúnos, grandes fartas.**
([Ms.: 269]).
- 297 **Lonxe se conoce a vaca que ha de munxir.**¹⁹³
([Ms.: 272]).
- 298 **Lonxe se coñez a vaca que vai dar leite.**
([Ms.: 271]).
- 299 **Louro rolete non val pra alicerce.**
La peladilla o canto rodado es elemento muy inseguro para entrar en unos cimientos. ([Ms.: 273]).
- 300 **Louvarse pode e moito o que lle chega a carne dende a matanza ao Entroido.**¹⁹⁴
([Ms.: 274]).
- 301 **Machaca, machaca, que pobre que pedincha codelo saca.**¹⁹⁵
([Ms.: 275]).
- 302 **Magoado trato mercar a cinco e vender a catro.**
([Ms.: 276]).
- 303 **Maio de chuveiros non é malo prós eiros.**¹⁹⁶
([Ms.: 278]).
- 304 **Maio de chuvia e vento, para as leiras val por cento.**¹⁹⁷
([Ms.: 279]).
- 305 **Maio faino lourar e Santiago pono a romancar.**¹⁹⁸
([Ms.: 280]).
- 306 **Maio loura, san Xoán logra.**¹⁹⁹
El fruto y las mieses. ([Ms.: 281]).
- 307 **Maio maieiro, sol madrugadeiro.**²⁰⁰
([Ms.: 282]).
- 308 **Maio sen trebóns, todo o ano bendizón.**²⁰¹
([Ms.: 283]).
- 309 **Maio tolo, moita festa e pan pouco.**
(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 284]).
- 310 **Maio tremuiñoso tras de abril chuvioso, fan ao ano longo e balduroso.**²⁰²
Longo e balduroso, de días luminosos y amplios con temperatura cálida. ([Ms.: 285]).
- 311 **Maio ventoso, para o labrego formoso e para o mariño penoso.**²⁰³
(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 286]).
- 312 **Maio, cando quer, todo o fai ben.**²⁰⁴

---

190 ...romaxe moito....

191 ...arolas grandes....

192 ...de soá malo....

193 aí.

194 dendet-a.

195 Machaca machaca que....

---

196 on? / e / pros.

197 ...e vento para as....

198 pon-o.

199 Sanxoan.

200 mayeiro.

201 trebons / bendizon.

202 tremuiñoso,.

203 Maio ventoso para....

204 Maio cando quer....

- ([Ms.: 277]).
- 313 **Máis axiña se confirma que se batiza.**²⁰⁵
([Ms.: 287]).
- 314 **Máis custa facerse rico que moito rico.**²⁰⁶
(*Memorias de la Economía gallega*, Marques de Castelar. [Ms.: 288]).
- 315 **Máis pode o coiro que a camisa.**²⁰⁷
([Ms.: 289]).
- 316 **Máis que nos libros, o médico deprende curando aos enfermos.**²⁰⁸
([Ms.: 292]).
- 317 **Máis quero tanxe-la miña sanfoña que fozar no chan como as topas.**²⁰⁹
(Carre Alvarellos, *O pordioseiro e o labrego*. [Ms.: 290]).
- 318 **Máis se afogan de mariñeiros que de labregos.**²¹⁰
(*Refranero mariner*o R. Iravedra. [Ms.: 291]).
- 319 **Máis val amigo á porta que parentes na revolta.**²¹¹
([Ms.: 293]).
- 320 **Máis val morrer de pé que vivir axionllado.**²¹²
(Grandio, *Pensamientos*. [Ms.: 294]).
- 321 **Máis val o que os bois zudran a corte que a herba que no prado comen.**²¹³
([Ms.: 696]).
- 322 **Máis val que minta eu que as mazarocas na esbulla.**²¹⁴
(R. Lois, *Ditos da xente*. [Ms.: 295]).
- 323 **Máis val racha-las zocas que non a roupa.**²¹⁵
([Ms.: 296]).
- 324 **Mal lle vai ao inferno cando os trasnos lle fuxen.**
([Ms.: 301]).
- 325 **Malo, malo si as vacas por maio beben no prado.**²¹⁶
([Ms.: 297]).
- 326 **Manda e descoida, non che farán cousa boa.**²¹⁷
(Carré Aldao, *A Nosa Terra* 1908. [Ms.: 299]).
- 327 **Manda e non coides, xa verás a labor que che fan.**²¹⁸
([Ms.: 298]).
- 328 **Mande ben, mande mal, un solo ten que mandar.**²¹⁹
([Ms.: 300]).
- 329 **Mar risada, vento de (con) mollada.**
(D. Rodríguez Novas, *Algunas voces marineras*. [Ms.: 302]).
- 330 **Marta, si mal ensarilla, pior adobana; de fiar malditas as ganas.**²²⁰
(Jose Mª Gil Rey, *A fia na Ulla*, año 1837. [Ms.: 697]).
- 331 **Melón e casamento, andan no acerto.**

---

²⁰⁵ *Mais.*

²⁰⁶ *Mais.*

²⁰⁷ *Mais.*

²⁰⁸ *Mais / médico..*

²⁰⁹ *Mais / tanxel-a / tiopas?.*

²¹⁰ *Mais.*

²¹¹ *Mais / á.*

²¹² *Mais.*

²¹³ *Mais / la.*

---

²¹⁴ *Mais / eu..*

²¹⁵ *Mais / rachal-as.*

²¹⁶ *Malo malo....*

²¹⁷ *bóa.*

²¹⁸ *...non coides xa verás....*

²¹⁹ *Mande ben mande mal....*

²²⁰ *Marta si... / ...adobana, de fiar....*

- ([Ms.: 303]).
- 332 **Melón e casar, andan no atinar.**
([Ms.: 304]).
- 333 **Mendrellos e soberba non fan boa parella.**²²¹
([Ms.: 305]).
- 334 **¡Menos mal! si solo me cortan o pelo -dixo a raposa que se facía a morta.**²²²
([Ms.: 306]).
- 335 **Mentras as fabas maduran, andan os peguireiros na presura.**
Las judías maduran en abril, cuando los pastores ordeñan sus ovejas y fabrican los quesos. ([Ms.: 698]).
- 336 **Mentras non se morre n'hai tal camiño andado.**²²³
([Ms.: 307]).
- 337 **Milliño da miña leira, hastra non verte na malla non me pasas de ser herba.**²²⁴
En el núm 338 [Ms.: 308] se refiere al trigo y en el presente, al millo centenero. ([Ms.: 309]).
- 338 **Milliño da miña leira, hastra te non ver na aira, milliño, chámote herba.**²²⁵
([Ms.: 308]).
- 339 **Millo camado puxa dobrado.**
Alude a la conveniencia de mullir el pié de las mieses. ([Ms.: 311]).
- 340 **Millo con vizo, graus cativiños.**²²⁶
([Ms.: 310]).
- 341 **Millo non te me chames hastra non che ter trala chave.**²²⁷
Es variante de los núm. 336 y 337 [Ms.: 308, 509]. ([Ms.: 312]).
- 342 **Millor é non falar qu'empezar e non acabar.**²²⁸ ITALIANO: *Meglio è non dire che cominciare e non finire.*
([Ms.: 313]).
- 343 **Millor que vergoña é deixa-las cousas onde se atopan.**²²⁹
([Ms.: 314]).
- 344 **Minte con todas as moas que ten na boca, cas podres e cas boas.**²³⁰
Rotundidad de un mentiroso redomado. ([Ms.: 315]).
- 345 **Minten os santos e pandan os santeiros.**
([Ms.: 316]).
- 346 **Miña nai, cáseme cedo, que durmir soia me dá medo.**²³¹
([Ms.: 317]).
- 347 **Moi santo eres, mais me fedes.**
([Ms.: 318]).
- 348 **Moitas chorimas no toxo, moita broa polo forno.**²³² BABLE: *Añu de flor de cotoya, añu de moita boroña.*
(C. Cabal. [Ms.: 325]).
- 349 **Moitas estrelas a coruscar, frío crúo vai entrar.**
(Sampedro y Folgar, *Refranero de Pescadores*, Ría de Pontevedra. [Ms.: 319]).
- 350 **Moito ao lume, o pelexo revírase vello.**²³³

²²¹ *bóa.*

²²² *Menos mal! / córtanme? / faciase?.*

²²³ *n'ai.*

²²⁴ *erba.*

²²⁵ *...milliño chámote... / erba.*

²²⁶ *bizo.*

²²⁷ *chames, / tral-a.*

²²⁸ *falar.*

²²⁹ *deixal-as.*

²³⁰ *móas / tén / cás / cás / bóas.*

²³¹ *Miña nai cáseme cedo que...*

²³² *bróa / pol-o / fómo.*

²³³ *...ao lume o pelexo, revírase...*

- (Figura en el *Catálogo de proverbios*, Pedro Vallés MDXLIX. [Ms.: 320]).
- 351 **Moito confesar, moito comungar, e a tenda sin pagar.** ²³⁴
([Ms.: 321]).
- 352 **Moito goio trai door.** *El exceso de placer ya no es placer* (Voltaire).
([Ms.: 322]).
- 353 **Moito neboeiro compón o tempo.**
CASTELÁN: *Mañanita de niebla tarde de paseo.*
([Ms.: 323]).
- 354 **Moito terma un pau de pé.**
En forma de poste o afirmado de pie, puede recibir fuerte carga obedeciendo a un principio físico de resistencia de las fibras. ([Ms.: 324]).
- 355 **Moreniña ten que ser a terra pra criar boa herba.** ²³⁵
([Ms.: 326]).
- 356 **Morte e nai, solo unha hai.** ²³⁶
(J. Monge, *El Refran Literario*. [Ms.: 699]).
- 357 **Morto o home, o amante xa pode.** ²³⁷
([Ms.: 327]).
- 358 **Moscas e vergoña, pouco aprovechen e moito embodoan.** ²³⁸
Aprovecer, favorecer; *embodoar* estorbar. Es variante del núm 28 [Ms.: 71]. ([Ms.: 328]).
- 359 **Mozas con mozos, estopa a rentes do fogo.** ²³⁹
([Ms.: 329]).
- 360 **Muller ben gobernada salva a súa casa, que a loca toda a derroca.** ²⁴⁰
([Ms.: 330]).
- 361 **Muller cega e home xordo ¡santa paz do matrimonio!**
([Ms.: 331]).
- 362 **Muller que no sábado fía e na véspera do seu día, nunca o traballo acabado vería.** ²⁴¹
([Ms.: 332]).
- 363 **Música rateira tira as arás fóra da arañeira.** ²⁴²
([Ms.: 353]).
- 364 **N'hai cacho que dure un ano.** ²⁴³
(Laureano Prieto, *Estudios Folkloricos* - Ventas de la Barrera, La Gudiña. [Ms.: 357]).
- 365 **N'hai cousa que máis enxeite qu'estar entr'a mala xente.** ²⁴⁴
(Figura en el *Catálogo de Proverbios*, Pedro Vallés, año MDXLIX. [Ms.: 358]).
- 366 **N'hai cousa que tanto engarre como unha silva.** ²⁴⁵
([Ms.: 359]).
- 367 **N'hai monte sin val, nin val sin valgada.** ²⁴⁶
Valgada, badén. (Jacinto del Prado, *Maximas y refranes gallegos*. [Ms.: 360]).
- 368 **N'hai tal amigo como un peso no bolsillo.** ²⁴⁷
([Ms.: 361]).

²³⁴ *Moito confesar moito comungar e a tenda sin pagar..*

²³⁵ *tén / terra / prar / bóa.*

²³⁶ *ai.*

²³⁷ *Morto.*

²³⁸ *...vergoña pouco... / embodóan.*

²³⁹ *fógo.*

²⁴⁰ *...casa que a loca...*

²⁴¹ *bespera.*

²⁴² *rateira / fora.*

²⁴³ *N'ai.*

²⁴⁴ *N'ai / mais.*

²⁴⁵ *N'ai.*

²⁴⁶ *N'ai.*

²⁴⁷ *N'ai.*

- 369 **Na casa con arañeiras non casan as nenas.**
([Ms.: 397]).
- 370 **Na casa do palimoco, ela lle pon as cirolas i ela ll'alimpa os mocos.** ²⁴⁸
LATIN: *Vir nupsit, conjuxque virum sibi duxit ineptum.*
([Ms.: 354]).
- 371 **Na casa sin fariña todo é muíña.** ²⁴⁹
(V. M. Risco *Notas*. [Ms.: 396]).
- 372 **Na festa sin xantanza nunca está a gaita temperada.**
(Con lig. var. en Gil Vicente S. XVII. [Ms.: 362]).
- 373 **Na mala feira pouco se merca.**
([Ms.: 363]).
- 374 **Na rosíña de Paixón ollarás sete puñales, unha coroa d'espíñas e tres craviños mortales.** ²⁵⁰
([Ms.: 364]).
- 375 **Na rúa, lobo bravo; e na casa, año.** ²⁵¹
([Ms.: 365]).
- 376 **Na serra un día, é un ano máis de vida.** ²⁵²
(Leandro Díaz Rey, *Faro de Vigo*, agosto 1955. [Ms.: 366]).
- 377 **Na ventán son unha dama, no corredor son señora, na mesa son cortesana, na leira son labradora.**
(Francisca Herrera *Mulleres*. [Ms.: 367]).
- 378 **Na xeira do calor, garda do frío.** ²⁵³
([Ms.: 368]).
- 379 **Nada pesa tan pouco como a cabeza sen miolo.** ²⁵⁴
([Ms.: 355]).
- 380 **Nadal sin lúa, de cen que levas, pegureiro, quedarache unha.** ²⁵⁵
([Ms.: 356]).
- 381 **Neno folecho, nai esgalmida.**
Neno folecho, rorro gordinflón; *nai esgalmida*, madre extenuada. ([Ms.: 369]).
- 382 **Nenos e capados non os cates calvos.**
([Ms.: 370]).
- 383 **Nin aldea sin taberna nin lumia sin coberteira.**
([Ms.: 373]).
- 384 **Nin besta que coma moito nin home de moito conto.**
([Ms.: 372]).
- 385 **Nin besta que sexa lambiona nin home de moita hestoria.**
([Ms.: 371]).
- 386 **Nin celeiro sin fariña nin outono sin xistra.**
([Ms.: 374]).
- 387 **Nin coxo nin torto entre mozo no teu orto.** ²⁵⁶
([Ms.: 375]).
- 388 **Nin home nin frol, ao serán collen color.**
([Ms.: 376]).
- 389 **Nin zapateiro sin dentes nin escudeiro sin parentes.**
([Ms.: 378]).
- 390 **Ninguén é fillo da súa avoa.** ²⁵⁷
([Ms.: 377]).

---

²⁴⁸ *pón/ Vir impisit.*

²⁴⁹ *fariña, / muíña.*

²⁵⁰ *Paixon, / coróa.*

²⁵¹ *bravo, / casa.*

²⁵² *mais.*

²⁵³ *...calor garda....*

---

²⁵⁴ *pouco.*

²⁵⁵ *...levas pegureiro, quedarache....*

²⁵⁶ *torto, / orto.*

²⁵⁷ *abóa.*

- 391 **No ataño que ten buraco sempre se perde algún trago.**²⁵⁸
([Ms.: 380]).
- 392 **No día de san Martiño, fura o teu pipiño.**
Pipiño, pipeta. (Dr. Labarta, *Formulario de boticarios rurales*. [Ms.: 381]).
- 393 **No lar onde a muller se asaña, o home non ten pau nin mans.**²⁵⁹
([Ms.: 382]).
- 394 **No pote das fabas, a que sobe xa non baixa.**²⁶⁰
([Ms.: 412]).
- 395 **No resío do avaro, ortega por todos cabos.**
Resío, recinto con xardín arredor de una casa de campo o finca. ([Ms.: 413]).
- 396 **No tempo de chuvia rebuldan as pulgas.**
([Ms.: 701]).
- 397 **No xeito de cuspir vese quen é babexo.**²⁶¹
([Ms.: 414]).
- 398 **** No xerro cun furadiño sempre pérdese un grouchiño.**²⁶²
Es variante del núm 391 [Ms.: 380]. ([Ms.: 415]).
[N. dos eds.: Obviamente este refrán está manipulado, porque a gramática esixe outra colocación do pronome átono: *sempre se perde*].
- 399 **Nocas e nachas tamén se casan.**
Nocas narigudas; *nachas* chatas. (E. Labarta Pose *Cuentos Humorísticos*. [Ms.: 379]).
- 400 **Noite crara en tempo de inverno, para o outro día cara de demo.**
(Rec. en Bueu (Pontevedra) en *Notas V. Risco*. [Ms.: 383]).
- 401 **Noite de ruada, mañán de sono.**²⁶³
([Ms.: 384]).
- 402 **Noite de san Roque Pequeno, romaría nos Caneiros.**²⁶⁴
(Salvador Golpe, *Refranero de Betanzos*. [Ms.: 382]).
- 403 **Non cadra ben ouro con roupa emprestada.**
([Ms.: 386]).
- 404 **Non ch'hai bon gado sen ferrán seitado.**²⁶⁵
Ferrán o *ferraña*, herrén, forraje verde. ([Ms.: 387]).
- 405 **Non che son galiña pra tentazón de raposo.**²⁶⁶
(Francisca Herrera *Muller ou nai*. [Ms.: 389]).
- 406 **Non é con palla co que o fogo se amata.**²⁶⁷
([Ms.: 700]).
- 407 **Non é polo peso, se non polos vinte ríás.**²⁶⁸
([Ms.: 390]).
- 408 **Non é tanto o mal como din os laios.**²⁶⁹
([Ms.: 391]).
- 409 **Non fará o demo filloas que non coma.**
([Ms.: 393]).

²⁵⁸ *buraco*, / *algun*.

²⁵⁹ *...se asaña o home...*

²⁶⁰ *...das fabas a que...*

²⁶¹ *e*.

²⁶² *c'un furadiño sempre pérdese*.

²⁶³ *mañan / sono?*

²⁶⁴ *Romaría*.

²⁶⁵ *ch'ai / gádo, / ferran*.

²⁶⁶ *prá?*

²⁶⁷ *fogo*.

²⁶⁸ *pol-o / ...peso se non... / pol-os / rías*.

²⁶⁹ *dín*.

- 410 **Non fía a fiadora, que fía a servedora.**²⁷⁰
([Ms.: 392]).
- 411 **Non hai verdá antr'os homes.**²⁷¹
([Ms.: 385]).
- 412 **Non hai xénea galega que unha ponla n'América non teña.**²⁷²
([Ms.: 388]).
- 413 **Non lle dar creto a calquer nin queixarse sin razón, nin pedir o que han negar nin chorar polo que foi.**²⁷³
(Couceiro Freijomil, *Miudenzas*. [Ms.: 394]).
- 414 **Non malgastes nin te gabes nin arrendes nin emprestes, nin fales do que non vises nin con muller porfiar.**²⁷⁴
(Xan Pla y Zubiri. [Ms.: 395]).
- 415 **Non me falar de bois, que da feira veño.**²⁷⁵
([Ms.: 398]).
- 416 **Non pode se ter un pé en dúas zocas á ves.**²⁷⁶
([Ms.: 399]).
[N. dos eds.: Obviamente este refrán está manipulado, porque a gramática esixe outra colocación do pronome átono: *non se pode ter*].
- 417 **Non porque llo poñan nas cartas calqueira xente ten don.**²⁷⁷
([Ms.: 401]).
- 418 **Non queda atrás o que colle a garoupa.**
Garoupa, grupa. (M. Castro Miño, *El Caballo en Galicia*. [Ms.: 402]).
- 419 **Non se chufa casamento sen as mil mintiras dentro.**
([Ms.: 403]).
- 420 **Non se poden sacar nabos do púcaro sin s'escaldar.**²⁷⁸
(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 400]).
- 421 **Non tanto pano de Holanda á mesa e máis porco na caldeira.**²⁷⁹
([Ms.: 404]).
- 422 **Non te mirres, coiro vello, qu'inda vales pra pandeiro.**²⁸⁰
([Ms.: 405]).
- 423 **¿Non te tostas nin te mollas? -Si non o tes nin o roubas, vas a fío a Valdecoullas.**²⁸¹
(M. Leiras Pulpeiro, *Rev. Galicia* 1892-93. [Ms.: 407]).
- 424 **Non ten a pita auga pra beber e convida ao parrulo ao baño.**²⁸²
(Avelino Rodríguez Elías, *Chistes gallegos*. [Ms.: 406]).
- 425 **Non todo o que pon chisteira é persona principal.**²⁸³
Alude a cocheros, lacayos, pompas fúnebres, etc. ([Ms.: 408]).
- 426 **Non todos os que asubían son arrieiros nin todos os que montan son cabaleiros.**
(Avelino Rodríguez Elías, *Chistes gallegos*. [Ms.: 410]).

---

270 ...fiadora que...

271 ai / verda.

272 ai / xenea.

273 pol-o.

274 veses.

275 ...bois que...

276 Non pode se ter un pe / á / vés.

277 lló / tén.

---

278 pódense.

279 ...a mesa... / mais / porco.

280 Non te mirres coiro vello qu'inda...

281 Non / tórtas(?) / tés.

282 prá.

283 pón.

- 427 **Non todos os que asubían son castradores.**
([Ms.: 409]).
- 428 **Non val o inferno pra derguer medeiros.**
([Ms.: 411]).
- 429 **Nubeiros altos auga train no rabo.**
([Ms.: 416]).
- 430 **Nubeiros altos, agros mollados.**²⁸⁴
([Ms.: 417]).
- 431 **Nun corpo pequeno moita alma cabe.**²⁸⁵
(B. Barreiro, *El Proverbio romántico en Galicia*. [Ms.: 702]).
- 432 **Nunca máis angueiras con forzas teñas.**²⁸⁶
(S. Cabeza de León, *Miscelanea*. [Ms.: 418]).
- 433 **Nunca un solo bico colma o noso afán.**²⁸⁷
(J. Rodríguez Lopez *Un bico*. [Ms.: 419]).
- 434 **Nunha boca pequena ¡moitos bicos caben!**
([Ms.: 420]).
- 435 **Nunha boca pequeniña tantos bicos caben como nunha grande.**²⁸⁸
([Ms.: 421]).
- 436 **Nunha noite naz o zarrote.**
Zarrote, seta comestible, niscalco de umbelina. ([Ms.: 422]).
- 437 **Nunha terra de primeira colle unha enta de fabas e outra d'herba farrañeira.**²⁸⁹
- 438 **O abafo do pano nunca fixo dano.**
Abafo, abrigo. ([Ms.: 424]).
- 439 **O albeite de Portas, que mandaba sangra-las bestas mortas.**²⁹⁰
([Ms.: 425]).
- 440 **O amigo máis certo, do meu chan e do meu tempo.**²⁹¹
([Ms.: 426]).
- 441 **O amor ao namorado nunca lle pide pecado.**
(*El Proverbio romántico en Galicia*, B. Barreiro. [Ms.: 427]).
- 442 **O amor do home nunca foi nin é, é como o zapato ao saír do pé.**²⁹²
([Ms.: 428]).
- 443 **O amor quer que o roguen.**
(A. de las Casas, *Canc° Pop Bol. Est. Gall. t. I*. [Ms.: 429]).
- 444 **O boi turrión leva sempre arrabuñado o coiro.**
([Ms.: 432]).
- 445 **O boi, como era mansiño, ao Neno Dios bafexou; a múa era malina, soilo comeu e rosmou.**²⁹³
(*Canc° de Petelo, Porriño*. [Ms.: 431]).
- 446 **O bon fogo axuda ao pote.**²⁹⁴
([Ms.: 430]).
- 447 **O bon galo, no pescozo e no tranco.**
([Ms.: 433]).
- 448 **O bon tempo está no pote, que en habendo que comer, chova ou**

---

284 ...altos agros....

285 N'un / ...pequeno moito....

286 mais / forzas.

287 noso.

288 pequenino. ? / caben, / n'unha.

289 N'unha / primeira,.

---

290 sangral-as.

291 mais.

292 e / saír / pe.

293 malina.

294 fogo.

- trone, vente ou neve, eso bo tempño é.** ²⁹⁵
(Jesús Taboada, *Folklore de Monterrey*. [Ms.: 434]).
- 449 **O ceo é que cura, que o médico cobra a fatura.** ²⁹⁶
(Recuerda a Franklin. [Ms.: 445]).
- 450 **O corzo -dixo Falapouco- éche un coello con cornos.** ²⁹⁷
([Ms.: 435]).
- 451 ****O diz un vello refrán: quen amora aberta a man.**
(*El Proverbio romántico en Galicia*, B. Barreiro. [Ms.: 436]).
[N. dos eds.: Obviamente este refrán está manipulado, porque a gramática esixe outra colocación do pronome átono: *Dio un vello refrán ...* ou *Diz un vello refrán...*].
- 452 **O fogo nunca diz abondo.** ²⁹⁸
([Ms.: 703]).
- 453 **O frade ao fogo, logo faise folgo.** ²⁹⁹
(*Val do Beelle*, Neda - Ferrol. [Ms.: 437]).
- 454 **O fume e a muller brava botan ao home dunha casa.** ³⁰⁰
([Ms.: 438]).
- 455 **O galo moitas mulleres ten, a ningunha mantén.** ³⁰¹
([Ms.: 439]).
- 456 **O galo ten mulleres cantas quer, pero a ningunha mantén.**
([Ms.: 440]).
- 457 **O home fai muller.**
Home por marido, *muller* por esposa.
([Ms.: 441]).
- 458 **O home nada fai sin o nome.** ³⁰²
(J. Monje, *El refrán literario*. [Ms.: 442]).
- 459 **O home naz pra traballar e non pra baltrotar.** *Homo nascitur ad laborem* (*Job*, V 7).
Baltrotar o *gandaíar*, lo mesmo que *andar á baltrota* ou *á gandaía*, vagabundear, vaguear. ([Ms.: 443]).
- 460 **O home que sabe, logo agrela dos demais.** *Chi sa, è padron degli altri*.
(S. de la Iglesia, profesor. [Ms.: 444]).
- 461 **O home que ten que ser home debe saber tres partidas: facer moito, falar pouco e non gabarse na vida.** ³⁰³
([Ms.: 704]).
- 462 **O inverno carolal é intre Santos e Nadal.**
(Puente y Úbeda, *Meteorología popular pag 257*. [Ms.: 446]).
- 463 **O inverno é ido e o vran vindo ;malia do ben que nos fixo!** ³⁰⁴
(Derivado de un adagio S. XVII segun A. Gonzalez Besada. [Ms.: 447]).
- 464 **O lume non ten frío.** ³⁰⁵
(*Revista Gallega*, Pontevedra 1888. [Ms.: 448]).
- 465 **O máis amigo cha pega, n'hai máis amigo que Dios e un peso na faltriqueira.** ³⁰⁶
([Ms.: 451]).
- 466 **O mar non ten sede.**
(*Revista Gallega*, Pontevedra 1888. [Ms.: 453]).
- 467 **O marido e o diaño non teñen cando.** ³⁰⁷

---

²⁹⁵ bó.

²⁹⁶ ...é que cura que... / futura.

²⁹⁷ eiche.

²⁹⁸ ...diz: abondo..

²⁹⁹ fogo / folgo.

³⁰⁰ brava, / d'unha.

³⁰¹ tén.

---

³⁰² home..

³⁰³ tén / ...home debe saber...

³⁰⁴ vrán.

³⁰⁵ tén.

³⁰⁶ pega; / n'ai / mais.

- ([Ms.: 452]).
- 468 **O millor pra acabar ca mantida é acabar coila.** ³⁰⁸
([Ms.: 455]).
- 469 **O pegollo ben feito non cai de vello.** ³⁰⁹ FRANCÉS: *Un pot fêlé dure longtemps.*
Pegollo, pilastra, machón. ([Ms.: 466]).
- 470 **O que a muller garda na casa val tanto como o que o home gana.** ³¹⁰
([Ms.: 467]).
- 471 **O que cala e obedece amólase dúas veces.** ³¹¹
(X. Pla y Zubiri. Fig. en *Colección judeo-española* S. XVI, Kayserling. [Ms.: 470]).
- 472 **O que chora ten sentimento.** ³¹²
(*Elexias, Rev. Galicia*, 1887. [Ms.: 468]).
- 473 **O que dá prestes dá dúas veces.** *Bis dat qui cito dat.*
([Ms.: 471]).
- 474 **O que deixa a verba galega por colle-la castelá, colle madrasca i-enxeita a sua nai.** ³¹³
([Ms.: 472]).
- 475 **O que derradeiro chega ao mesón panda ca cama pior.** ³¹⁴
([Ms.: 491]).
- 476 **O que Deus axunta, o home non-o debe partir.** ³¹⁵
([Ms.: 469]).
- 477 **O que é bo prá maca (chata) é malo pra-o pano.** ³¹⁶
(Crisanto Soto, Prof. Esc. Normal Pontevedra 1901. [Ms.: 473]).
- 478 **O que fiache, en marzo non curache.**
(Noriega Varela, *Sabiduría popular*. [Ms.: 474]).
- 479 **O que manda, manda, por moi mal que o faga.** ³¹⁷
([Ms.: 476]).
- 480 **O que moito emprende pouco atende.** ³¹⁸
(*Fuco de Tabeayo, F. Tettamancy*. 1915. [Ms.: 477]).
- 481 **O que moito fala, moito marra.**
LATÍN: *In multiloquio non deerit peccatum* (*Libro de los Proverbios X, 19*).
([Ms.: 478]).
- 482 **O que n'outono se semea leva un ano de esterca.** ³¹⁹
(*Bol. Sind. Agr.* [Ms.: 486]).
- 483 **O que non ten bens gardados non receia ser roubado.** ³²⁰
([Ms.: 479]).
- 484 **O que non ten vergonza éntrase por cada porta.**
([Ms.: 480]).
- 485 **O que non vive de esperanzas vive de lembranzas.**
(Alvaro Cunqueiro. [Ms.: 481]).
- 486 **O que obedez cala, inda que razón ll'abonde.** ³²¹
([Ms.: 482]).
-
- ³⁰⁷ díaño.,
³⁰⁸ prá / cá / mantida / e / co-ila.
³⁰⁹ feito.,
³¹⁰ casa.,
³¹¹ obedece.,
³¹² tén.
³¹³ colle-la / á.
³¹⁴ meson.,
³¹⁵ ...Deus axunta o home....
-
- ³¹⁶ e / bó / prá / pra-o.
³¹⁷ ...que manda manda por...
³¹⁸ emprende.,
³¹⁹ semea.,
³²⁰ tén.
³²¹ ...obedez cala inda... / razon.

- 487 **O que por san Xoán enxofra, o mildeu non lle agoira.**³²²
Mildeu, enfermidade parasitaria de la vid. ([Ms.: 483]).
- 488 **O que pra si fía, súas son as mazarocas.**³²³
(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 484]).
- 489 **O que se bota en outono leva un ano de abono.**
([Ms.: 485]).
- 490 **O que se parella se afeizo.** VARIANTE: *O que é parello se afeizo.* LATÍN: *Similis similem amat*.
([Ms.: 487]).
- 491 **O que tarde chega á pousada panda ca baldrugada.**³²⁴
Baldrugada, relieve de comidas, fonduja de la olla. ([Ms.: 492]).
- 492 **O que tardeiro chega á pousada panda ca pior cama.**³²⁵ VARIANTE: *O que tardeiro chega á pousada, panda ca cama mais mala*.
([Ms.: 490]).
- 493 **O que ten a vaca, ise a munxe e a mama.**
([Ms.: 488]).
- 494 **O que ten bois co-iles abaixa os alpurnos.**³²⁶
Abaixar os alpurnos, salir al paso de las murmuraciones, eximirse de la crítica. (Couceiro Freijomil, *Miudenzas*. [Ms.: 489]).
- 495 **O queixo á cenlleira, a la ás texeiras.**³²⁷
([Ms.: 475]).
- 496 **O sol polo vran leva ao vento da man.**³²⁸
([Ms.: 503]).
- 497 **O suor róuballe quentura ao corpo.**³²⁹
([Ms.: 507]).
- 498 **O toxo sempre che é toxo por frolexado qu'esteña.**³³⁰
(Leiras Pulpeiro, *Cantares*. [Ms.: 509]).
- 499 **O vello, pra non errar, ben che le polo pasado.**³³¹
([Ms.: 512]).
- 500 **O viño de Sabal, pouco e mal.**³³²
Sabal es localidade de Orense. [N. dos eds.: Hoxe non figura no Nomenclátor] ([Ms.: 513]).
- 501 **O vran de san Martiño dura o que un can en pasa-lo camiño.**³³³
(Crisanto Soto, Prof. Esc. Normal, Pontevedra 1901. [Ms.: 514]).
- 502 ****Ollando pra o chan se naz, se morre ollando ao ceo.**³³⁴
(Grandío, *Pensamientos*, Lugo. [Ms.: 449]). [N. dos eds.: Se isto é refrán, e non frase sentenciosa de autor, estaría, en calquera caso, manipulado, porque a gramática esixe outra colocación do pronome átono, maiormente no segundo membro: *mórrese ollando...*].
- 503 **Ollos azules en cara gallega sonche natureza.**
Representa el abolengo céltico. (J. Rodríguez Lopez. [Ms.: 450]).

³²² *San Xoan / ...enxofra o mildeu...*

³²³ *sí.*

³²⁴ *á / pousada.*

³²⁵ *á.*

³²⁶ *co-iles.*

³²⁷ *á / lá / as.*

³²⁸ *pol-o / vran.*

³²⁹ *córpo.*

³³⁰ *ché.*

³³¹ *...vello pra non... / lé / pol-o.*

³³² *puco?*

³³³ *San Martiño / pasalo.*

³³⁴ *prao.*

- 504 **Onde asollan o diñeiro tes de pasar vagariño.**³³⁵
Asollar o diñeiro, gastar bien el dinero. ([Ms.: 456]).
- 505 ****Onde canta un galo, coido que ponse óvos.**
(Heraclio Perez Placer, *Cousas da terra*. [Ms.: 457]).
[N. dos eds.: Se isto é refrán, e non frase sentenciosa de autor, estaría, en calquera caso, manipulado, porque a gramática esixe outra colocación do pronome átono, maiormente no segundo membro: *coido que se pon ovos*].
- 506 **Onde come o marrau, [a] porca deixa a maseira, mais nada queda nela.**³³⁶
([Ms.: 458]).
- 507 ****Onde en pote mal lavado faise caldo pr'outro día, n'é pobreza, é porcaría.**³³⁷
([Ms.: 462]).
[N. dos eds.: Este refrán está manipulado, porque a gramática esixe outra colocación do pronome átono, maiormente no segundo membro: *Onde en pote mal lavado se fai caldo...*].
- 508 **Onde entra a rella, logo tiscan ovellas.**
En la rastrojera de cereales. ([Ms.: 459]).
- 509 **Onde hai sol recende ben a frol.**³³⁸
([Ms.: 705]).
- 510 **Onde mora o meu cariño ben cho mo saben os pés.**³³⁹
(*El Proverbio romántico en Galicia*, B. Barreiro. [Ms.: 460]).
- 511 **Onde non hai raparigos falta agarimo, onde non hai vello faltarán consellos.**³⁴⁰
([Ms.: 461]).
- 512 **Onde s'apuza a i-auga logo xurden (puxan) prantas.**³⁴¹
([Ms.: 464]).
- 513 **Onde sintas pranto non entres cantando.**³⁴²
(J. Monje, *El refrán literario*. [Ms.: 463]).
- 514 **Onde un pensa que hai touciño, nin tornas hai pra colgalos.**³⁴³
(Noriega Varela, *Refranes brañegos*. [Ms.: 465]).
- 515 **Orto e torto e muller de mal catar, tense que saber catar.**³⁴⁴
([Ms.: 493]).
- 516 **Os amores do aldeano cando che vén a ver: unha paxela con óvos e nunca pasan de tres.**³⁴⁵
([Ms.: 494]).
- 517 **Os cartos son como a i-auga, leva toda cras de soufas.**
(Couceiro Freijomil, *Miudenzas*. [Ms.: 495]).
- 518 **Os couces xurden da terra, dos couces puxan as pólas, nas pólas bronchan as emas, das emas saen as follas.**³⁴⁶
Explicación sintético-vulgarizada del desarrollo arbóreo en su aspecto externo. ([Ms.: 706]).
- 519 **Os cuñados é sangue que se travesa.**
([Ms.: 496]).

³³⁵ *diñeiro*, / *tés*.

³³⁶ *n'ela*.

³³⁷ *lavado*, / *...n'é pobreza é porcaría*..

³³⁸ *ai / sol*..

³³⁹ *pes*.

³⁴⁰ *ai / ai*.

³⁴¹ *i-auga*..

³⁴² *pranto*..

³⁴³ *ai / ai / colgal-os*.

³⁴⁴ *torto*.

³⁴⁵ *ven*.

³⁴⁶ *polas*.

- 520 **Os días non son egoales; como campean os días, campean as amistades.**³⁴⁷
(*El Proverbio romántico en Galicia*, B. Barreiro. [Ms.: 497]).
- 521 ****Os fan cristiáns pra logo traballar como mouros.**³⁴⁸
(Pie de un dibujo de A. R. Castelao. [Ms.: 498]
[N. dos eds.: Non demos localizado ese debuxo de Castelao pero dubidamos que o rianxeiro empezase a frase por un pronome átono. Con toda verosimilitude Castelao escribiu *Fanos cristiáns pra logo traballar como mouros* e Llópiz modificou a orde pola tendencia ferrolá a antepoñe-los pronomes).
- 522 **Os fillos, ao cabo, sonche un agoiro buscado.**³⁴⁹
([Ms.: 499]).
- 523 **Os ingratos ten mal fin, lembra que caeu do ceu un ingrato sarafín.**³⁵⁰
(*El Refrán Literario* J. Monje. [Ms.: 502]).
- 524 **Os máis pecadores andan sempre á confesa.**³⁵¹
([Ms.: 500]).
- 525 **Os mandamentos do pegureiro son cinco: primeiro, comer papas no caldeiro; segundo, comerlle a herba a todo o mundo; terceiro, durmir á noite ao sereo; cuarto, comerse o millor año; quinto, o que pasa no fato non decilo.**³⁵²
(*Rev. Tío Marcos da Portela*, Orense 1916. [Ms.: 707]).
- 526 **Os millores amoriños son os caladiños.**
(Ricardo Carballal, *Contos*. [Ms.: 501]).
- 527 **Os peixes queren viño, que pra auga xa vén del.**³⁵³
(J. Sesto, *El Refran y su sombra*. [Ms.: 504]).
- 528 **Os que se queixan e non lle doi, coidan que lles doi.**
([Ms.: 506]).
- 529 **Os santos que me suban, que pra embaixo sempre axudan.**³⁵⁴
([Ms.: 505]).
- 530 **Os valentes perden sempre.**
([Ms.: 508]).
- 531 **¡Ou centeo da mala cana!, axiña secas e tarde engraias. -Cala, mioludo, que, cando ti faltas, eu cumpro.**³⁵⁵
Rifan o pantrigo e mais o centeu. ([Ms.: 510]).
- 532 **Outono sereo, inverno muíneiro.**³⁵⁶
Inverno muíneiro, invierno de mucha *muña* o lluvia de calabobos. ([Ms.: 511]).
- 533 **Ovella fóra do fato, o lobo sáelle ao paso.**³⁵⁷
([Ms.: 709]).
- 534 **Ovella fóra do toco colle o camiño do lobo.**³⁵⁸
([Ms.: 708]).
- 535 **Pabea mollada, inda que enxoite, ten mala malla.**
([Ms.: 515]).

³⁴⁷ ...son egoales, como... / ...os días campean...

³⁴⁸ cristiáns.

³⁴⁹ ...fillos ao cabo, sonche...

³⁵⁰ tén / de?.

³⁵¹ mais / á.

³⁵² ...cinco; Primeiro, comer... / decilo.

³⁵³ ...queren viño que pra... / ven / d'el?.

³⁵⁴ ...me suban que pra...

³⁵⁵ Cala mioludo que cando ti falas eu cumpro..

³⁵⁶ seréu.

³⁵⁷ fora.

³⁵⁸ tóco,.

- 536 **Pai preguiceiro saca aos fillos baltroteiros.**
([Ms.: 516]).
- 537 **Pallas millas fan medida.**
Pallas millas, pajuelas que se deslizan entre el grano de trigo. ([Ms.: 517]).
- 538 **Pan e leña, e o inverno como veña.**
([Ms.: 518]).
- 539 **Pan na eira, échelle o ollo a calqueira.**
([Ms.: 519]).
- 540 **Para enterros, Lugo.**
Tienen fama por su pompa y suntuosidad exageradas. (Gabriel M. Vergara *Diccionario de cant. y refranes*. [Ms.: 520]).
- 541 **Patrón descoidado, pescador trasmallado.**
Indicativo de lo penosa y peligrosa que es la pesca *a la traiña*. ([Ms.: 521]).
- 542 **Pau verde todo é fume.** LATIN: *Viridi lignum quam maximo fumato* [N. dos eds.: sic. Quizais deba dicir *Viride lignum quam maxime fumatum*].
([Ms.: 710]).
- 543 **Pecado do bo non pasa de error.**³⁵⁹
([Ms.: 522]).
- 544 **Peita a cousa como gaita nun enterro.**³⁶⁰
([Ms.: 526]).
- 545 **Pelexo de ovella ten a barba tesa.**³⁶¹
([Ms.: 523]).
- 546 **Perdendo tempo non se gaña diñeiro.**
(A. de las Casas, *Refranero Ulteya*. [Ms.: 524]).
- 547 **Peso que vai e vén, ao seu dono mantén.**³⁶²
([Ms.: 525]).
- 548 **Pita que cacarexa, menos pesa.**³⁶³
Por que se ha librado del peso de un huevo. ([Ms.: 527]).
- 549 **Pita que come os ovos aunque lle creben o bico, sempre se botará a eles.**³⁶⁴
([Ms.: 528]).
- 550 **Pobo que a súa verba esquece é treidor á natureza.**³⁶⁵
(M. Lugrís Freire, *Vida Gallega*, 1915. [Ms.: 529]).
- 551 **Pola Asu[n]zón as derradeiras xeadas son.**³⁶⁶
([Ms.: 530]).
- 552 **Pola lei que che teño non te coidara, que os meus gasallos é que me fas falta.**³⁶⁷
([Ms.: 531]).
- 553 **Polo san Outel as primas augas de outono se ven.**³⁶⁸
(San Eleuterio, día 6 septiembre. [Ms.: 532]).
- 554 **Polo san Urbán, nogueiros a abalar.**³⁶⁹
(Rodríguez Marín, *Refranes de Almanaque* pag. 140 [Ms.: 534]).
- 555 **Polo san Urbán, o gavián na man.**³⁷⁰
([Ms.: 533]).

³⁵⁹ bó.

³⁶⁰ n'un.

³⁶¹ tén.

³⁶² ven / ...e ven ao seu....

³⁶³ ...cacarexa menos....

³⁶⁴ croben? / botarase?.

³⁶⁵ á.

³⁶⁶ Pol-a Asuzón.

³⁶⁷ Pol-a / ...que os meus gasallos....

³⁶⁸ Pol-o / San / Outel.

³⁶⁹ Pol-o / San / Urban.

³⁷⁰ Pol-o / San / Urban / gavian.

- 556 **Pombal i alciprés, un pazo é.** ³⁷¹
(R. Cabanillas. [Ms.: 535]).
- 557 **Por abril, zarroutas mil; e por maio, zarroutas a carros.** ³⁷²
Zarroutas, uno de los muchos nombres de la seta comestible. ([Ms.: 536]).
- 558 **Por detrás e por didiante, garde Dios ao almirante.**
(Daniel R. Novás, *Algunas voces marineras*. [Ms.: 537]).
- 559 **Por moito lata-la escola moitos paran na gaiola.** ³⁷³
Lata-la escola, hacer novillos. ([Ms.: 538]).
- 560 **Por san Agusto o labrego salva o susto.**
San Augusto, 7 de octubre, cuando ya se ha acabado la recogida del grano y de la cosecha. ([Ms.: 539]).
- 561 **Por san Martiño, abilla a roupa que vén o frío.** ³⁷⁴
([Ms.: 540]).
- 562 **Por san Nicolau, chuvias a vau.**
([Ms.: 541]).
- 563 **Por san Pablo o inverno alonga o rabo.** ³⁷⁵
San Pablo Hermitaño, 15 de enero. ([Ms.: 542]).
- 564 **Por san Xoán o vinteún, o día máis longo que ningún.** ³⁷⁶
([Ms.: 543]).
- 565 **Por san Xoán rapa o mourillán.** ³⁷⁷
Mourillan, pulgón de las leguminosas, especialmente parásito de las habas. ([Ms.: 544]).
- 566 **Pra facenda que voa, unha abelleira.** ³⁷⁸
(Ledo Gonzalez, *O cura das abellas*, Lugo 1927. [Ms.: 546]).
- 567 **Pra labrego non s'estudia, mais...se ten que saber.**
([Ms.: 545]).
- 568 **Pra o xantar culler nunha man e garfelo na outra, e prá cea ca culler abonda.** ³⁷⁹
Las cenas conviene hacerlas muy ligeras y a base de sopas o puré. ([Ms.: 548]).
- 569 **Pra orquesta de orneos, contraponto de fungueiros.**
([Ms.: 547]).
- 570 **Prá xente moza non hai mal cociñado.** ³⁸⁰
([Ms.: 549]).
- 571 **Puchiño con liñaceira non debe levarse á feira.** ³⁸¹
Liñaceira, enfermedad bovina contagiosa. (Xavier Prado *Lameiro*. [Ms.: 550]).
- 572 **Que cante, que chore, primaveira nunca vén sen froles.** ³⁸²
([Ms.: 553]).
- 573 **Que importa que o muiño ande se non hai grao na moega.** ³⁸³
(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 552]).
- 574 **¿Que se entende por inferno? - Sogras, cuñadas e xenros.** ³⁸⁴
([Ms.: 568]).

³⁷¹ y / alcipres.

³⁷² Por abril zarroutas mil e por maio zarroutas a carros..

³⁷³ latal-a / escola..

³⁷⁴ ven.

³⁷⁵ San.

³⁷⁶ San / Xoan / ...o vinteún o día... / mais / ningun.

³⁷⁷ San / Xoan / mourillan.

³⁷⁸ vóa.

³⁷⁹ xantar, / n'unha / prá / cá.

³⁸⁰ aí.

³⁸¹ á.

³⁸² ...cante que chore...

³⁸³ ande, / aí.

³⁸⁴ Que.

- 575 **Quéimese a túa casa, mais que fume non saia.** ³⁸⁵
([Ms.: 551]).
- 576 **Quéixome porque me doi, que se non non me queixara, ¿quen é aquel que se queixa sin que non lle doía nada?** ³⁸⁶
Es variante del núm. 528 [Ms.: 506]. (J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 554]).
- 577 **Quen cas mans non podese, acoda aos dentes.** ³⁸⁷
(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 556]).
- 578 **Quen chora polo Aninovo, chorará polo ano todo.** ³⁸⁸
([Ms.: 557]).
- 579 **Quen da boa colleita non garda, chorará na mala.** ³⁸⁹
([Ms.: 555]).
- 580 **Quen mal canta ben reza.**
(Figura en *Adagios Rollandiana* 1780. [Ms.: 558]).
- 581 **Quen moito vai á igrexa, algunha boa ten feita.** ³⁹⁰
(Leiras Pulpeiro, Rev. *Galicia* 1892-93 pag. 639. [Ms.: 559]).
- 582 **Quen n'Aninovo non estría, todo o ano fía.**
([Ms.: 560]).
- 583 **Quen naceu para rial, aunque entre pesos o poñas.**
([Ms.: 561]).
- 584 **Quen non baile morreu ¿afellas que diverteu!**
([Ms.: 562]).
- 585 **Quen non se queira queimar, non vaa cabe do forno.** ³⁹¹
(*Pemias S. XVII* segun A. Gonzalez Besada. [Ms.: 711]).
- 586 **Quen non sintiu máis que a campán da sua aldea, apenas sabe dun son.** ³⁹² FRANCÉS: *Qui n'entend qu'une cloche n'entend qu'un son.*
([Ms.: 563]).
- 587 **Quen quer saber o que lle val o seu boi, véndao na feira e mérqueo despois.** LATÍN: *Semper seni iuveniculum subijce.*
([Ms.: 565]).
- 588 **Quen quera, vaia; quen non quer, manda.**
(J. Ramon Fernandez Oxea, Orense. [Ms.: 564]).
- 589 **Quen vaia poñer capoeira ten que contar ca pebida.**
([Ms.: 566]).
- 590 **Quer polo roncón quer polo punteiro, o que sal da gaita todo é vento.** ³⁹³
([Ms.: 567]).
- 591 **Quixo o cacho castigar á pedra i-embicou nela.** ³⁹⁴
([Ms.: 569]).
- 592 **Quod natura non dat, Sant-Iago non prestat.**
(Lugrís Freire, *Los proverbios gallegos*. [Ms.: 570]).

---

³⁸⁵ *tua / ...casa máis que....*

³⁸⁶ *por que / ...me doi que... / senon / ...me queixara ¿quen... / nada.*

³⁸⁷ *cás / ...non podese acoda....*

³⁸⁸ *pol-o / pol-o.*

³⁸⁹ *bóa.*

³⁹⁰ *a / bóa.*

---

³⁹¹ *...queimar non... / vaa.*

³⁹² *mais / campan / de un / són.*

³⁹³ *pol-o / pol-o.*

³⁹⁴ *Quiso / á / n'ela.*

- 593 **Rapás con almallos novos, rego dereito e fondo; home vello con bois novos, nin dereito nin fondo.**³⁹⁵
([Ms.: 571]).
- 594 **Rapazas hai como estrelas, xuventú nos peitos fortes, ¡quen pensa en penas entr'elas!**³⁹⁶
(Evaristo Martelo Pauman, *Ruada*. [Ms.: 572]).
- 595 **Refaixo que arrabea e vergoña moita, píntanas roxas.**³⁹⁷
([Ms.: 573]).
- 596 **Rega á mañán, orto louzán.**³⁹⁸
([Ms.: 712]).
- 597 **Rega á mañá, leira louzá.**³⁹⁹
([Ms.: 713]).
- 598 **Remache que non rebique, rapariga que non chorar e peito que non se abre non se deben percurar.**⁴⁰⁰
([Ms.: 574]).
- 599 **Rincón por rincón, a ría de Corcubión.**⁴⁰¹
(Daniel R. Novas, *Algunas voces marineras*. [Ms.: 575]).
- 600 **Role a boliña prá miña casiña.**
([Ms.: 576]).
- 601 **Rombas ti porque n'hai outro.**⁴⁰²
LATÍN: *Praecipua poematis vel fabulae persona*.
([Ms.: 577]).
- 602 **Safa, arreda e arruma son tres cousas nunha.**⁴⁰³
- 603 **Sagredo de dous queda en Dios, sagredo de tres pola rúa a ves.**⁴⁰⁴
([Ms.: 579]).
- 604 **San Marcos, aos cinco, maio.**⁴⁰⁵
([Ms.: 581]).
- 605 **San Xurxo, que en besta branca andou, algunha toca ll'atopou.**⁴⁰⁶
([Ms.: 580]).
- 606 **Semear gorga é ufizo do demo.**⁴⁰⁷
Gorga, cizaña. ([Ms.: 714]).
- 607 **Sempre é millor falar moito que traballar pouco.**
([Ms.: 582]).
- 608 **Sendo a froita doce e sana, ¡que importa que sexan feas as raigañas!**⁴⁰⁸
([Ms.: 583]).
- 609 **Si a mintira pandara sisa poucos mintiráns habería.**⁴⁰⁹
([Ms.: 586]).
- 610 **Si abril vén manso nunca hai mal ano.**⁴¹⁰
Abril siempre abre las puertas al año agrícola. (*Bol. Sind. Agra*. [Ms.: 585]).
- 611 **Si de cedo minte a semente, de serodio sempre.**
Mas veces se acierta sembrando temprano que tardiamente. ([Ms.: 587]).
- 612 **Si en maio rula a perdís, ano felís.**⁴¹¹

³⁹⁵ *nóvos*.

³⁹⁶ *ai / ...peitos fortes ¡quen...*

³⁹⁷ *as pintan?*

³⁹⁸ *ã / mañan / ...mañan orto... / louzan.*

³⁹⁹ *ã / ...mañá leira...*

⁴⁰⁰ *abre..*

⁴⁰¹ *Ría.*

⁴⁰² *por que / n'ai.*

⁴⁰³ *cousas, / n'unha.*

⁴⁰⁴ *pol-a.*

⁴⁰⁵ *mayo / ...cinco mayo..*

⁴⁰⁶ *...Xurxo que en...*

⁴⁰⁷ *e.*

⁴⁰⁸ *...e sana ¡que...*

⁴⁰⁹ *mintirans / abería.*

⁴¹⁰ *ven / ai.*

⁴¹¹ *perdís.*

((Ms.: 591)).

613 **Si está mal fiado o fío, súas son as mazarocas.**

(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 588]).

614 **Si foran leás os vermellos, o demo estaría no ceo.** ⁴¹² LATÍN: *Si ruber est fidelis, diabolus est in caelis.*

Luzbel, antes de ser lanzado al Averno fulminado por el rayo de Dios, era un angel bueno. ((Ms.: 589)).

615 **Si hai brétema en Valga non se fai a matanza.** ⁴¹³

Son gente muy reparona en cuestión de la matanza del cerdo que habrá que hacerla en día de muy buen tiempo sin calor, ni frío, lluvia, viento o niebla. (Potel Pardal, *Cuadernos Estudios Gallegos*. Valgo, Puente Caldelas. [Ms.: 584]). [N. dos eds.: Valgo, Puente Caldelas (sic), quizais por P. Cesures].

616 **Si no maio non fas traballo, andarás co saco debaixo do brazo pidindo por todo o ano.** ⁴¹⁴

(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 590]).

617 **Si non podes travar, non arregañe-los dentes.** ⁴¹⁵

(Avelino Rodríguez Elías, *Chistes gallegos*. [Ms.: 592]).

618 **Si o garabano do ceu esbarrifa e o labrego bota bo esterco, de viño enche-las pipas, de palla a meda e de grau o celeiro.** ⁴¹⁶

Garabano do ceu, regadero del cielo; *esbarrifar*, asperger. ((Ms.: 593)).

619 **Si por sománs vas contando, trece meses ten o ano.** ⁴¹⁷

((Ms.: 595)).

620 **Si queres saber o que custa o diñeiro, métete a pescador ou mineiro.**

((Ms.: 715)).

621 **Si queres ter paz na horta, tapa o buraco da porta.** ⁴¹⁸

((Ms.: 716)).

622 **Si queres ver ao rei no seu reino, olla ao labrego traballar no seu leiro.**

((Ms.: 596)).

623 **Si súas por maio terás pan pra o ano.** ⁴¹⁹

(J. Sesto, *El Refrán y su sombra*. [Ms.: 597]).

624 **Si tes fillas na casa e froita na horta, non deixar aberta a porta.** ⁴²⁰

((Ms.: 718)).

625 **Sin terras nin mañas non se ten nada.**

(Angel Lázaro, poesía *Lonxe*. [Ms.: 594]).

626 **Susto mexado, millor que sangrado.**

((Ms.: 598)).

627 **Talliscas pequenas acesan o fogo, foupas e cepos o manteñen logo.** ⁴²¹

((Ms.: 719)).

628 **Tamén a mouríña dai-o leite branco.** ⁴²²

Mouríña, vaca de piel prieta. ((Ms.: 599)).

⁴¹² *céo / diabolus.*

⁴¹³ *ai.*

⁴¹⁴ *có.*

⁴¹⁵ *arregañel-os.*

⁴¹⁶ *enchel-as.*

⁴¹⁷ *somans.*

⁴¹⁸ *tér / orta / pórtá.*

⁴¹⁹ *prao-o.*

⁴²⁰ *tés / órta / ...órta non... / deixal-aberta a porta.*

⁴²¹ *lógó.*

⁴²² *Tamen / mouríña, / leita / branca.*

- 629 **Tan malo é traspasar como non chegar.**⁴²³
([Ms.: 600]).
- 630 **Tan verdiña é a herbiña do cimiterio como a do regado lameiro.**⁴²⁴
(Fray Aurelio Pardo, O. P. [Ms.: 601]).
- 631 **Tanto val a marela como dan por ela.**
([Ms.: 721]).
- 632 **Tecedeira e bailladeira nunca teñen pés á queda.**⁴²⁵
([Ms.: 605]).
- 633 **Tecelán e bailladeiro non poden ter os pés quedos.**⁴²⁶
([Ms.: 606]).
- 634 **Tempo contado logo pasa.**⁴²⁷
(M. Valladares, Rev. *Galicia* 1887. [Ms.: 602]).
- 635 **Ten cen anos miña avoa compridos, e ben compridos cicais polo pan de broa.**⁴²⁸
(Xavier Montero, *Triadas*. [Ms.: 607]).
- 636 **Ten dúas grorias o tenreiro, zugar e berrar no cortello.**⁴²⁹
([Ms.: 608]).
- 637 **Ten máis conta ser labrego do que artesan sin facenda.**⁴³⁰
([Ms.: 609]).
- 638 **Tenda de meia tixela, cagada das moscas nas zarrapelas.**
- Tenda de meia tixela*, tienducho de poca parroquia; *zarrapela*, ornatos de papel. ([Ms.: 604]).
- 639 **Tenda sin siara, nin regalada.**
Siara, parroquia acreditada. ([Ms.: 603]).
- 640 **Teño tres vaquiñas: dúas son alleas, a outra non é miña.**⁴³¹
([Ms.: 610]).
- 641 **Terra boa, terra mala, cada unha ca súa anada.**⁴³²
([Ms.: 611]).
- 642 **Testo ten que ser o vrao que pasa alén san Bernardo.**⁴³³
([Ms.: 612]).
- 643 **Ti labrando e moendo i-eu mercado e vendendo.**
(R. Lois, *Ditos da xente*. [Ms.: 613]).
- 644 **Tintureiro, carreta auga e tira diñeiro.**
([Ms.: 720]).
- 645 **Tío que non dá, nin é tío nin é na.**⁴³⁴
Como o tío de Meirás que nin é tío nin é ná.
([Ms.: 614]).
- 646 **Tio que non dá, tanto me ten, tanto me dá.**⁴³⁵
([Ms.: 615]).
- 647 **Tocando a cousa de amores, dan moito promo por prata.**⁴³⁶
(Avelino Rodríguez Elías, *Vida Gallega*. [Ms.: 616]).
- 648 **Toda frol quer ser froito.**
(Francisca Herrera, *Mulleres*. [Ms.: 617]).

---

423 e.

424 ...*cimiterio como a do...*

425 á.

426 *bailladeiro*..

427 *contado*..

428 *aboa / ...compridos e ben... / pol-o / bróa.*

429 *Tén.*

430 *Tén / mais.*

---

431 ...*vaquiñas, dúas... / alléas / ...alléas a outra...*

432 *bóa / ...bóa terra... / cá.*

433 *sel-o.*

434 *llé / llé / ná.*

435 *tén.*

436 ...*amores dan moito...*

- 649 **Todo non anda no ter e no querer, se non máis ben no saber.**⁴³⁷
([Ms.: 619]).
- 650 **Todo o dos outros semella millor que o noso.**⁴³⁸ LATÍN: *Domestica negligimus, transmarina quaerimus.*
([Ms.: 620]).
- 651 **Todo o que non trai morte fai forte.**⁴³⁹
(Alvaro Cunqueiro, derivado de un pensamento de Nietzsche. [Ms.: 621]).
- 652 **Tódolos camiños levan á porta.**⁴⁴⁰
CASTELÁN: *Todos los caminos conducen a Roma.*
(J. Sesto, *El Refrán y su sombra.* [Ms.: 618]).
- 653 **Todos nascemos ispidos, logo nos imos vistindo, uns con pano picote, outros con pano fino.**⁴⁴¹
(J. Otero Pimentel, *Xan d'Outeiro.* [Ms.: 622]).
- 654 **¿Tres cregos? Nó ao lenzo.**⁴⁴²
([Ms.: 623]).
- 655 **Troca de meiciñas empez a curanza.**⁴⁴³
([Ms.: 624]).
- 656 **Un burro carregado de libros non é doutor.**
([Ms.: 631]).
- 657 **Un día de obra, un mes de basoira.**
([Ms.: 632]).
- 658 **Un home, de neno, é rei; e de mozo, capitán; de casado, pasa a besta e, de vello, queda en can.**⁴⁴⁴
- ([Ms.: 722]).
- 659 **Un tallo non fai escola.**
(V. Risco, *Notas para un refranero popular.* [Ms.: 633]).
- 660 **Unha barruza non fai inverno.**
Barruza, lluvia pesada y lenta que empapa los terrenos. ([Ms.: 625]).
- 661 **Unha folla pouco tapa.**
Alude a la hoja de parra. (J. Rodríguez Lopez, *O liño.* [Ms.: 626]).
- 662 **Unha mala hora leva o que nun ano se logra.**⁴⁴⁵ VARIANTE: *O que n'un ano se logra, pérdese n'unha mala hora.* (Couceiro Freijomil, *Do meu feixe.*) LATÍN: *Labitur exiguo, quod partum est tempore longo.*
([Ms.: 627]).
- 663 **Unha noite sola é pasadoira.**
([Ms.: 628]).
- 664 **Unha zoca é comadre da outra.**
([Ms.: 630]).
- 665 **Unhas bodas compón outras.**
([Ms.: 629]).
- 666 **Vaca chocalleira colle a dianteira.**
Vaca chocalleira, vaca madrina de un hato, que lleva *chocallo* o cencerro. ([Ms.: 634]).
- 667 **Vaca remoedora, leite é toda.**
Remoedora, rumiadora. ([Ms.: 635]).
- 668 **Vaca suiza, corna cornicha; vaca galega, corna gallardeira.**⁴⁴⁶
([Ms.: 636]).
- 669 **Vaquíñas de Deus, ementas de balde, pró ano que vén outro tarallo vos garde.**⁴⁴⁷

⁴³⁷ *tén?? / ...querer se non... / mais.*

⁴³⁸ *Nóso / Doméstica.*

⁴³⁹ *morte, / fórte.*

⁴⁴⁰ *Todol-os / á / pórt.a.*

⁴⁴¹ *...picote outros...*

⁴⁴² *Trés.*

⁴⁴³ *meiciñas,.*

⁴⁴⁴ *Un home de neno e rei e de mozo capitán, de casado pasa a besta e devello queda.*

⁴⁴⁵ *n'un / exiquo.*

⁴⁴⁶ *Vaca suíza, córna cornicha, vaca galega córna gallardeira.*

- En boca de un pastor despedido que se separa con sentimento del hatu que cuidaba. *Ementas*, salario pastoril; *tarallo*, monigote, testafarro de quien se abusa. ([Ms.: 637]).
- 670 **Vella que zuga os grelos, zuga os dedos.**
VARIANTE: *Vella que proba os grelos, zuga os dedos.* (*Sabiduría popular* de Noriega Varela. [Ms.: 723]).
- 671 **Vén a morte e non diz día.**⁴⁴⁸
(*El Proverbio filosófico Cuad. Estudios Gallegos*. [Ms.: 724]).
- 672 **Vento das illas Ons nunca son bons.**
(Sampedro y Folgar, *Refranero de Pescadores*. [Ms.: 638]).
- 673 **Vento e soalla, xeira da farna.**
Soalla, solanera; *farna*, fecundación vegetal. ([Ms.: 639]).
- 674 **Vento mareiro, nunca bo horteiro.**⁴⁴⁹
([Ms.: 640]).
- 675 **Vento quente, sempre falagueiro, lévase o grao e deixa o pallagueiro.**
Pallagueiro, paja semipulverizada que deja la espiga cuando se malogra por sofocación. ([Ms.: 641]).
- 676 **Verba leva nome de muller. (femia)**⁴⁵⁰
([Ms.: 642]).
- 677 **Verbas mainas, demos train nas raigañas.**
([Ms.: 646]).
- 678 **Verbas mansas, train o demo nas entranas.**
([Ms.: 645]).
- 679 **Verbas vaas roxen como bolercas de avelás.**⁴⁵¹
Bolercas de avelás, avellanas hueras. ([Ms.: 643]).
- 680 **Vergoña de demo, rápea o demo.**
([Ms.: 644]).
- 681 **Vinte anos e vinte pesos duran pouco tempo.**
(Avelino Rodríguez Elías, *Chistes gallegos*. [Ms.: 647]).
- 682 **Vólvese o d'atrás pra diante, o pobre do labrador ha ter quen lle cobre e mande.**⁴⁵²
(Couceiro Freijomil, *Miudenzas*. [Ms.: 648]).
- 683 **Vran na montaña empeza en Santiago e acaba en santa Ana.**⁴⁵³
Santiago Apostol y santa Ana, respectivamente 24 y 25 de Julio. Es decir, que en la sierra solo se goza de cuarenta y ocho horas de verano efectivo. (Alvarez Limeses, *Clima de Pontevedra*. [Ms.: 649]).
- 684 **Xa pasou o día qu'eu riscaba e cusía.**
([Ms.: 650]).
- 685 **Xaneiro lle tira o sebo, febreiro o desuca e marzo panda ca culpa.**
(Estación Pecuaria Regional de Fingoyo. [Ms.: 725]).
- 686 **Xastre de chasco, mendrello o pano.**⁴⁵⁴
([Ms.: 651]).
- 687 **Xenros e noras, dos meus fillos son familia, mais non da miña.**⁴⁵⁵
([Ms.: 653]).

447 *ven.*

448 *morte / día.*

449 *...mareiro nunca... / bó / orteiro.*

450 *Verba..*

451 *váas.*

452 *prá / tér.*

453 *Vrán / Santa.*

454 *...chasco mendrello....*

455 *...noras dos....*

- 688 **Xente agastadiza n'entende de deligras.**
Deligras, cosquillas. ([Ms.: 652]).
- 689 **Xente latarenga, sexa pobre sexa rica, atópase de feira en feira.**
Xente latarenga, feriantes, chalanos. (Noriega Varela, *Refranes brañegos*. [Ms.: 726]).
- 690 **Xiada con brétema, logo neva.**
VARIANTE: *Neboeiro e xiada, en nevada para*. ([Ms.: 654]).
- 691 **Xolda de onte, cotadas de hoxe.**⁴⁵⁶
Las juergas del vispera, traen estas cabezadas de sueño. ([Ms.: 655]).
- 692 **Xordas andan as pitas polas vindimas.**⁴⁵⁷
Xordas, atendiendo a que no cacarean, pues están en el período de la muda y dejan de poner. ([Ms.: 656]).
- 693 **Xuncras te valla, pastor alleeiro, a túa maiola ao lobo fai carniceiro.**⁴⁵⁸
(J. Vidal Lois, *Expresiones y modismos Alto Miño-Lea*. [Ms.: 727]).
- 694 **Xuvenco gordeiro antes vai ao matadeiro.**
([Ms.: 657]).
- 695 **Zapateiro aos teus chancos.**
([Ms.: 658]).
- 696 **Zapateiro de primeira é morrer á derradeira.**⁴⁵⁹
(Fig. en *Refr. Gral Ideológico* Martínez Kleiser num 64996. [Ms.: 729]).
- 697 **Zapateiro mal calzado, xaste mal traxado.**
([Ms.: 661]).
- 698 **Zapateiro mendeiro come tripas de carneiro.**⁴⁶⁰
([Ms.: 662]).
- 699 **Zapateiro solón, bótame aquí un tacón.**
([Ms.: 665]).
- 700 **Zapateiro, dentes negros de tirar tanto cerol.**⁴⁶¹
([Ms.: 659]).
- 701 **Zapateiro, gado reles, tende sempre conta deles.**⁴⁶²
([Ms.: 660]).
- 702 **Zapateiro, pés dispidos, alfaiate mal vistido.**⁴⁶³
(De *Cofradía de Alfayates* de Betanzos. [Ms.: 663]).
- 703 **Zapateiro, ¿por que choras? - Porque non teño obras.**⁴⁶⁴
([Ms.: 664]).
- 704 **Zapatíño de charó, nin prá chuvia nin pra o sol, nin pra o frío nin pró calor.**⁴⁶⁵
([Ms.: 730]).
- 705 **Zoquiños noviños enfoncha ao neniño.**
Alude a los niños presumidos. (Méndez Brandón, *Frangullas*. [Ms.: 731]).
- 706 **Zreixa a zreixa s'esmocha a cerdeira.**
([Ms.: 666]).

456 *oxe?*.

457 *pol-as*.

458 *...valla pastor... / tua*.

459 *e? / á*.

460 *mendeiro*.

461 *Zapateiro dentes... / ...negros de...*

462 *Zapateiro gado... / gado / d'eles*.

463 *Zapateiro pés...? / alfayate*.

464 *Zapateiro ¿por...?*

465 *pra-o / frío*.

Bibliografía

- ALONSO MONTERO, Xesús (1997): *Os poetas galegos e Franco (Estudio e antoloxía)*. Akal, Madrid.
- FERRO RUIBAL, Xesús (1997): “Centenario de Vicente Luís Llopiz Méndez” en *Paremia* 6,1997,205-206.
- LLÓPIZ MÉNDEZ, Vicente ⁴⁶⁶ (1935-1936): “Diccionario castellano gallego. Contiene todas las equivalencias de uso corriente en Galicia, Valle del Navia, El Bierzo y Sanabria, palabras del gallego antiguas tomadas de documentos históricos y formas castellanizadas que se emplean en el lenguaje popular” en *Galicia en Madrid*, 37, 1935:1-4 [*ab-abducción*]; 38, 1935:5-12 [*abducir-accidental*]; 39, 1935:13-20 [*accidentalmente-afección*]; 40, 1935:13-20 [*accidentalmente-acrebite*]; 41, 1935:21-28 [*acrecencia-adnotación*]; 42, 1936:29-36 [*adobado-agarraderas*].
- (1955): “La abeja en la paremiología” en *Boletín de la Real Academia Gallega* XXVI, 301-308, 1955, 107-130 ⁴⁶⁷.
- NÚÑEZ SEIXAS, Xosé M. (2006): “Identidade e propaganda na Galicia dos sublevados. ‘Mariscos’ en pé de guerra” en *Grial* 170,2006,64-81.
- RODRÍGUEZ FER, Claudio (1994): *A literatura galega durante a guerra civil (1936-1939)*. Xerais, Vigo.

---

⁴⁶⁶ BILEGA (<http://www.cirp.es/bdo/bil/bilega.html>) informa de que ten paxinación propia, independente da que lle corresponde á revista; que se repiten as páxinas dos núms. 39 e 40 porque o autor decidiu incluír novas voces e que quedou interrompido na voz agarraderas.

⁴⁶⁷ Publicado como se dixo no ap. 1 co nome de V. López M. Esperante.